

บทที่ 3 วัฒนธรรม

บรรพต วีระสัย

1. ความท้าทาย

ในปัจจุบันมีผู้ให้ความสนใจเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมมีปรากฏอยู่ทั่วไป และความรู้สึกว่าเป็นเรื่องสำคัญและจะต้องใส่ใจเป็นพิเศษ มักมีขึ้นในระยะเวลาต่าง ๆ กัน

1.1 ประการที่หนึ่ง ขณะนี้กำลังมีขบวนการเพื่อแยกภูมิภาคได้ภูมิภาคหนึ่งหรือกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งออกจากภูมิภาคที่เป็นประเทศหรือชุมชนใหญ่ระดับชาติ ตัวอย่างคือ กรณีที่มีการแยกส่วนที่เป็นปา基สถานตะวันออก (เบงกอล) เพื่อให้มีการจัดตั้งเป็นประเทศเอกราชต่างหากจากการเป็นปา基สถาน (เดิม) ซึ่งมีทั้งปา基สถานตะวันตกและตะวันออก โดยมีประเทศอินเดียคั้นกลาง ต่อมาเกิดมีการแยกตัวและจัดตั้งเป็นบังกลาเทศเป็นผลสำเร็จในปี พ.ศ. 2514

1.2 ประการที่สอง มักเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่เพิ่งได้รับเอกราชใหม่ ๆ ปรากฏการณ์นี้มีมากในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อหลายสิบปีที่แล้วที่เคยอยู่ภายใต้อำนาจของประเทศญี่ปุ่นได้รับอิสรภาพ การที่เคยอยู่ภายใต้ประเทศอื่นนาน ๆ ทำให้เกิดความรู้สึกภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของตน

1.3 ประการที่สาม การตื่นตัวในการวัฒนธรรมประจำชาติมักมีมากในช่วงที่มีความรู้สึกว่าวัฒนธรรมต่างชาติกำลังแฝงขยายอิทธิพลเข้ามา ดังนั้น ในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีการพูดถึง “เอกลักษณ์ของชาติ” หรือ “วัฒนธรรมอันดีงาม” ของชาติอยู่บ่อย ๆ

คำว่า “วัฒนธรรม” ในปรากฏการณ์ประเภทที่สามที่กล่าวถึงนี้ ใช้ในความหมายของวัฒนธรรม ตามนัยแห่งศัพท์คือ มองในแง่ของความดีความเจริญ

2. ที่มาของศัพท์วัฒนธรรมในภาษาไทย

แหล่งที่มาของศัพท์ “วัฒนธรรม” ที่ใช้ในภาษาไทยนั้นได้มีผู้คนคร่าวไว้ว่า ก่อนจะมีศัพท์ดังกล่าวมีพระภิกขุรูปหนึ่ง คือ พระมหาพูล แห่งวัดมหาธาตุฯ ราชรังสฤษฎิ์ ได้ทดลองใช้

คำว่า “ภูมิธรรม” เพื่อแปลคำว่า “culture” ในภาษาอังกฤษ¹ ซึ่งหลักฐานได้มาจากการประกาศของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพในปี พ.ศ. 2474

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2475 ปรากฏว่าพระวร wang ศรีอรุณหินราชีปพงศ์ประพันธ์ ขณะทรงพระยศเป็นพระองค์เจ้าวรวนเวทายากร เป็นผู้ทรงใช้คำว่า “วัฒนธรรม” และเข้าใจกันว่าทรงเป็นผู้บัญญัติศัพท์ดังกล่าว คำว่าวัฒนธรรมที่ใช้ในปัจจุบันใช้ในความหมายที่กว้างขวาง ดังจะกล่าวต่อไป

3. วัฒนธรรม (Culture) : สามความหมาย

มีผู้ให้ความหมายของ “วัฒนธรรม” ในภาคภาษาอังกฤษไว้มาก คือการอธิบายคำว่า “Culture” มีความหมายแจ้งแจงไว้ต่าง ๆ กันนับไว้กว่าร้อยความหมาย และมีผู้รวมรวมวิเคราะห์ความหมายไว้เป็นความยาวกว่า 400 หน้า ได้แก่ นักมนุษยวิทยาระดับปราชาร์ชาวอเมริกัน 2 ท่าน² แต่ ณ ที่นี้เห็นสมควรแบ่งออกเป็นสามความหมายใหญ่ ๆ ความหมายทั้งสามนั้น ได้แก่

- (1) ความหมายตามราศีพท์ (etymology)
- (2) วัฒนธรรม คือ ขนบธรรมเนียมประเพณี และ
- (3) ความหมายแห่งสังคมศาสตร์

การแยกเป็นความหมายใหญ่ ๆ นี้ก็เพื่อความสะดวกแก่การเข้าใจในระดับเบื้องต้น ดังจะอธิบายต่อไป

3.1 ความหมายที่ทั่วไป ได้แก่ วัฒนธรรมตามราศีพท์เดิม³

ตามความหมายทั่วไปของราศีพท์ภาษาอังกฤษและภาษาไทย วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ดึงมา สิ่งที่ได้รับการปูรณาตั้งให้ดีแล้ว หรือสิ่งที่ได้รับการยอมรับและยกย่องมาเป็นเวลานานแล้ว

¹ ประพัตถ์ ศรีอรุณ, ภารกันย์วัฒนธรรมสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ, คณะกรรมการเอกสารลักษณ์ของชาติ 2526), หน้า 1

² หนังสือสังก่อไว้แก่ A.L. Kroeber and Clyde Kluckhohn. Culture, New York: Vintage Books, 1963.

³ ประวัติและนิยามศาสตร์ของศัพท์ culture มีอธิบายมากใน Raymond Williams, Keywords : A Vocabulary of Culture and Society (London: Fontana Paperbacks, 1983), pp. 87-93.

อ้าง หนังสือที่มีประโยชน์มากเพิ่มหนึ่ง ได้แก่ Clifford Geertz. The Interpretation of Cultures. New York : Basic Books 1973.

ดังนั้น ตัวอย่างวัฒนธรรมตามความหมายนี้ “ได้แก่

(1) ภาพวาดของจิตรกรที่มีชื่อเสียง เช่น ไมเคิลแองเจโล (Michael Angelo) ซึ่งเป็นชาวอิตาเลียน และ พอล โกแก็ง (Paul Gauguin, 1848 - 1908) ซึ่งเป็นชาวฝรั่งเศส

(2) ดนตรีของปีโตรเฟน (Beethoven) ซึ่งเป็นชาวเยอรมัน และ ดนตรีของไซกอฟสกี ซึ่งเป็นชาวรัสเซีย และ ดนตรีไทยของหลวงประดิษฐ์ไพรeras

(3) วรรณคดีที่อมตะ เช่น บทละครของวิลเลียม เชกสเปียร์ (William Shakespeare) ซึ่งเป็นชาวอังกฤษ บทนิพนธ์ของรพินทรนาถ ฐากูร (Rabindranath Tagore) ซึ่งเป็นชาวอินเดีย และ พระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ และ อิเทนา งานเขียนเรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นต้น

วัฒนธรรมตามความหมายแรกนี้มาจากศัพท์ “วัฒนะ” หรือ “พัฒนา” ซึ่งแปลว่า “เจริญ” และ ตรงข้ามกับคำว่าความเสื่อม วัฒนธรรมจึงตรงข้ามกับ “ทางนະธรรม” (decadence) ซึ่ง เป็นการประพฤติอันนำไปสู่ความเสื่อม หมายความเป็นการ “เจริญลง”

ตัวอย่างของหมายธรรม ได้แก่ ความพุ่งเพ้อและฟุ่มเฟือยปลายจักรวรดิโรมัน (Roman Empire) หล่ายร้อยปีมาแล้วในยุคนั้นมีการประพฤติปฏิบัติที่ให้در้ายาหุณอิกด้วย อันเป็นผล ทำให้จักรวรรดิตั้งกล่าวแตกลายในที่สุด⁴

3.2 ความหมายที่สอง วัฒนธรรมได้แก่ ชนบทรัมนีนัยประเพณีต่าง ๆ

ชนบทรัมนีนัยดังกล่าวหมายรวมถึง ทั้งที่เกี่ยวกับ

(1) วาระสำคัญของชีวิตบุคคล และ

(2) เกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ ของสังคมเอง

ก. ข้อปฏิบัติหรือชนบทรัมนีนัยประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวาระสำคัญ ๆ ของการ ดำเนินชีวิตของ “บุคคล” ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งสิ้นชีวิต ได้แก่ ข้อปฏิบัติ รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับ การตั้งครรภ์ การมีเด็กเกิดใหม่ (เช่นการอุญไฟ) การตั้งชื่อ การนำเด็กเข้าบ้านถือศาสนา การขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีเกี่ยวกับการหมั้น การสมรส ประเพณีเยี่ยมผู้ป่วย ประเพณีเกี่ยวกับการตาย

ข. ประเพณีที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของ “คนในสังคม” เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การศึกษา การศาสนา การนั้นทนาการ

⁴ผู้สนใจอ่านเพิ่มเติมได้จาก Edward M. Burns. *Western Civilizations* (6th edition, New York : Norton, 1963), pp. 238-241.

องค์ นักประวัติศาสตร์ที่เชี่ยวชาญเรื่องนี้โดยเฉพาะ ได้นำ Edward Gibbon คือ *Gibbon's Decline and Fall of the Roman Empire*. Rand. 1979.

- (1) ในกรณีสังคมไทย⁵ วัฒนธรรมตามความหมายนี้มีตัวอย่าง “ได้แก่ ประเพณีโภนจุก บัวชนาค ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลงแขกในการทำงาน ประเพณีแห่นงแม้วขอน”
 (2) สำหรับต่างประเทศมีประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีการเดินรอบกองไฟของชาวอินเดียแดง หรืออินเดียเมริกัน (Red Indians or American Indians) ในทวีปอเมริกา

3.3 ความหมายที่สาม : วัฒนธรรม “ตามนัยแห่งสังคมศาสตร์”

วัฒนธรรมตามนัยนี้มีความหมายกว้างขวางที่สุด เพราะมิได้หมายถึงเฉพาะคำนิยามแรก และคำนิยามที่สองแต่ มีความหมายที่ครอบคลุมกว้างกว่ามาก กล่าวคือ มีขอบเขตเกินกว่าการเป็นสิ่ง “ดึง” หรือเป็น “ขบธรรมเนียมประเพณี” ดังอธิบายในรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

4. วัฒนธรรมตามนัยแห่งสังคมศาสตร์

ตามความหมายของวัฒนธรรมที่ใช้ทางสังคมศาสตร์หรือพุทธิกรรมศาสตร์ (behavioral sciences) มีผู้ให้คำจำกัดความต่าง ๆ ดังนี้ เช่น :

4.1 คำนิยามที่หนึ่ง : วัฒนธรรม “ได้แก่ พฤติกรรมที่เข้า “รูปแบบ” หรือนิลักษณะเป็น “กระแส” (behavior patterns) ซึ่งมีการส่งต่อถ่ายทอดโดยใช้สัญลักษณ์ (symbols)

ก. คำว่า “กระแส” (Pattern) เป็นศัพท์ทางวิชาการซึ่งหมายถึงรูปแบบอันเกิดขึ้นจากการกระทำซ้ำ ๆ กัน ตัวอย่างของกระแสหรือรูปแบบ อันจัดว่าเป็นวัฒนธรรม คือ

- (1) การทักทายกันเมื่อพบผู้คุ้นเคยกัน
- (2) การแปรงพัน
- (3) การเขียนหนังสือโดยใช้ปากกาหรือดินสอ
- (4) การเข้าแถวตอนเข้าของนักเรียน
- (5) การขับรถตามช่องทางจราจร
- (6) การยืนแบบรายการเสียภาษีอากร
- (7) การเข้านั่งสอบตามระเบียบของสถาบัน
- (8) การเข้ารับพระราชทานปริญญาของผู้เรียนจบหลักสูตรฯลฯ

⁵ ในประเทศไทยมีผู้เขียนเกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ หลายท่านด้วยกัน สำหรับผู้ที่ได้รับการอ้างถึงมากที่สุดผู้หนึ่ง คือ พระยาอนุมา Narachan (ເສື່ອຍະໄກເຕີດ) ตัวอย่าง ได้แก่ ເສື່ອຍະໄກເຕີດ ວິວານທະນາຄະບຸກແພັນທ່າງ ຖ. ຂອງໄທບ. ສ້ານກົມພິກວາວໃຊ້ 2503 ນອກຈາກນີ້ຢັງມີຫຼອຍເລີ່ມຕົ້ນ ຍົກລະວົງທັງໝົດສຶກສາທິພາບ ພຣະມະນູນ ພຣະມະນູນ ພຣະມະນູນ

ข. วัฒนธรรมตามนัยแห่งสังคมศาสตร์มีความหมายกว้างขวางมาก คือ ครอบคลุม ถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็น “ผลงาน” หรือ “ผลแห่งการกระทำ” ของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นทางวัฒนธรรม หรือวัดถุ

ค. ตัวอย่างของวัฒนธรรมทางวัฒนธรรม ได้แก่ กระดานชนวน สมุด สายไฟฟ้า เครื่องวิทยุ เครื่องวิทยุโทรทัศน์ ตะเกียงเจ้าพายุ สุ่มไก่ ตะปู กรอบรูป กระเบื้องเดินทาง ของเล่นเด็ก อาคารเรียน อาคารสำนักงาน ฯลฯ

ง. ตัวอย่างของวัฒนธรรมทางอวัตถุมีดังต่อไปนี้ คือ ศาสนา ศีลธรรม สถาบันครอบครัว ศรัทธา ความเป็นผู้นำ ฯลฯ

จ. วัฒนธรรมตามนัยแห่งสังคมศาสตร์กินความถึงพฤติกรรมหรือ ทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งมีลักษณะดังนี้ :

(1) เป็นพฤติกรรมหรือสิ่งที่เกิดขึ้นจาก “การเรียนรู้” ด้วยการสื่อสารต่อกัน
(2) เป็น “แบบธรรมเนียมประเพณี” หรือ “jarit” คือ มีการประพฤติปฏิบูรณ์
ต่อ กัน มา

(3) เป็น “สถาบันสังคม” ต่าง ๆ เช่น สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง สถาบันการอาชีพ สถาบันการทหาร ฯลฯ

ฉ. วัฒนธรรมไม่มีในสัตว์ที่ต่างกับมนุษย์

โดยที่ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรม ได้แก่ การรู้สึกใช้สัญลักษณ์ ดังนั้นจึงถือกันว่า สัตว์ที่ต่างกับมนุษย์ (subhuman) ไม่มีวัฒนธรรม

สัตว์ต่างกับมนุษย์ ได้แก่ สัตว์โลกอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น สนัข เสือ ช้าง ปลา นกอินทร์ สัตว์เหล่านี้จากการพัฒนาทางภาษาซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญในการสื่อสาร ละส่งทอดวัฒนธรรม ดังนั้นสัตว์จึงไม่อาจมีวัฒนธรรมได้

พึงเข้าใจว่าวัฒนธรรมมีได้เฉพาะแต่ในมนุษย์เท่านั้น ในสัตว์ที่ต่างกับมนุษย์แม้จะมีการสื่อสารอยู่บ้าง แต่การพัฒนาทางภาษาบกพร่องอยู่มาก แม้ว่าจะมีการสื่อสารต่อกันได้บ้างตาม แต่เป็นในระดับที่เรียกว่าง่าย ๆ และไม่ลึกซึ้งพอที่จะส่งทอดต่อความหมายที่สับซ้อน หรือเป็นนามธรรมได้

4.2 คำนิยามที่สอง : วัฒนธรรม ได้แก่ วิธีชีวิตของแต่ละสังคมซึ่งเกิดขึ้นเพื่อสนอง ความจำเป็นในการอยู่รอดในการสืบทอดของความเป็นมนุษย์ และในการจัดระบบสังคม อาจแยก ทิบายเป็นข้อ ๆ ดังนี้

ก. ประการแรก : ความจำเป็นในการอยู่รอด

มนุษย์ตั้งแต่สมัยเริ่มต้นที่เริ่อกำเนิดขึ้นมาในโลกเป็นเวลานานกว่าหนึ่งล้านปีมาแล้ว ได้พบว่าจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติในทุกวิธีทางเพื่อให้ตนเองอยู่รอด ดังนั้นจึงคิดวิธีการประดิษฐ์ สิ่งต่าง ๆ ขึ้น เช่น เครื่องมือที่ใช้ในการล่าสัตว์ เครื่องมือในการทำการเพาะปลูก การทำที่ ก่อปั้งแಡดและฝนและภัยน้ำจากสัตว์ร้าย การทำเครื่องหุงห่ม การประดิษฐ์เครื่องใช้ เครื่องจักร ฯลฯ

ต่อมาการทำเพื่อสนองความอยู่รอดนี้ได้ขยายมาเป็นการประดิษฐ์สิ่งอื่น ๆ ด้วย ได้แก่ วัตถุต่าง ๆ ที่จับต้องได้ตั้งแต่เล็กที่สุดจนถึงใหญ่ที่สุด ตัวอย่าง ได้แก่ เครื่องมุด ไม้จิ้มพัน ที่เขียนบุหรี่ ถ่ายภาพ เครื่องคิดเลข นาฬิกา รถจักรยานยนต์ เครื่องบิน ยานอวกาศ (space vehicle) รถถัง ฯลฯ

ก. ประการที่สอง : การจัดระเบียบสังคม

รัฐธรรมนูญ “ได้แก่ รูปแบบแห่งการจัดระเบียบสังคม ตัวอย่างของการจัดระเบียบ สังคม คือ การรวมตัวของมนุษย์ขึ้นเป็น “เผ่าชน” เช่น

- (1) การรวมตัวขึ้นเป็นชาวเขาเผ่าต่าง ๆ (hilltribes)⁶ ในประเทศไทย
- (2) การรวมตัวของชาวพื้นเมือง (aborigines) ในออสเตรเลีย
- (3) การที่คนพื้นเมืองอเมริกัน (อินเดียนแดง) รวมตัวกันขึ้นเป็นเผ่าต่าง ๆ เช่น เผ่าอาปาเช (Apache) เผ่าเชอโรเก (Cherogee) เป็นต้น

การรวมตัวของสังคมเข้าสู่ส่วน “สังคมการเมือง” มีรูปแบบอื่น ๆ อีก คือเป็น “นครรัฐ” (city state) หรือเป็น “รัฐประชาชาติ” (nation-state)

นอกจากนี้ยังหมายถึง การจัดระเบียบของสังคม เช่น การมีความสัมพันธ์ต่อกัน ในฐานะเครือญาติ (kinship) การมีความสัมพันธ์ต่อกันแบบศักดินา (feudal ties) และแบบอื่น ๆ ฯลฯ

ก. ประการที่สาม : วิถีแห่งพฤติกรรมที่เกิดขึ้น เพราะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์

ตัวอย่าง ได้แก่ การยิ้มทักทาย การแสดงความเสียใจหรือความดีใจ การชดเชยกัน การแสดงปัญญา การสัมมนา การเปิดประมูล การซื้อขาย การเล่นกีฬาฟุตบอล การแสดงภาคยนต์ การไปตัดผม ฯลฯ

⁶ ขออภัยนักเรียนไทยที่ไม่ทราบว่าชาวเราเผ่าต่าง ๆ ในประเทศไทยมีมากพอสมควรทั้งเป็นภาษาไทย และที่เป็นภาษาอังกฤษ ตัวอย่าง ได้แก่ สุนทรี ศิลปพัฒน์, ชาว夷ฯในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2526

4.3 คำนิยามที่สาม คำนิยามที่พ้องกับเป็น “มาตรฐาน” มีหลายคำนิยาม แต่เพื่อสะดวกจะยกมาเพียงคำนิยามเดียวเท่านั้น

ก. คำนิยาม

“วัฒนธรรม ได้แก่ รูปแบบ หรือกระบวนแห่งพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิjsin พฤติกรรมดังกล่าวรวมทั้งทัศนคติ ค่านิยม ความรู้ และบรรดา วัตถุทั้งหลาย พฤติกรรมและสิ่งทั้งหลายดังกล่าวมาแล้วมีการรับและมีการส่งทอดต่อไปยังบรรดา สมาชิกแห่งสังคม”⁷

ข. ลักษณะบางประการ

สมควรที่จะแยกลักษณะต่าง ๆ ของวัฒนธรรมตามคำนิยาม “มาตรฐาน” ข้างต้น ทั้งนี้โดยกำหนดเป็น 6 ลักษณะ คือ

- (1) วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้
- (2) วัฒนธรรมเป็น “รูปแบบ” หรือ “กระบวน” แห่งพฤติกรรมอัน เกิดขึ้นจากการเรียนรู้
- (3) วัฒนธรรม “ได้แก่ ผล หรือ ผลิตผลแห่งการเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรม หรือวัตถุ
- (4) วัฒนธรรม มีการรับโดยบรรดาสมาชิกแห่งสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมหรือสิ่งที่สมาชิกของสังคมมีส่วนเป็นเจ้าของไม่มากก็น้อย”
- (5) วัฒนธรรมมีการสืบท่อหรือได้รับการถ่ายทอดมา
- (6) วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิjsin

5. วัฒนธรรมตามความหมายแห่งสังคมศาสตร์ : คำนิยามมาตรฐาน

คำนิยามข้างต้นที่เรียกเป็นระดับ “มาตรฐาน” นั้นสมควรจะอธิบายเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

5.1 องค์ประกอบที่หนึ่ง : วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้

พฤติกรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ คำว่า “เรียนรู้” หมายความว่า เป็น สิ่งที่ได้รับมาภายหลัง (acquired) การที่ได้เนิดมาแล้ว กล่าวคือ มิใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดย “ทายะ สมบัติ” หรือ “เชิงพันธุกรรม” (hereditary) ดังนั้น ลักษณะของชีวิทยาจึงไม่ใช่วัฒนธรรม เช่น การมีผิวขาว หรือผิวดำ ผอมหรือ丰满 ไม่เป็นส่วนของวัฒนธรรม เพราะมีติดตัวมาแต่

⁷John F. Cuber. Sociology (6th ed., New York : Appleton-Century-Crofts, 1968), p. 76.

กำเนิด อย่างที่เรียกกันว่าฝังมาใน “สายเลือด” ซึ่งก็ได้แก่ การถ่ายทอดมาโดยทางหน่วยพันธุกรรม คือ ชื่น “gene”

ก. พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากปฏิกิริยาของร่างกายโดยตรง (reflexes) ไม่จัดว่าเป็น วัฒนธรรมพฤติกรรมที่ ไม่ใช่ วัฒนธรรม เพราะเป็นปฏิกิริยาทางสรีระ หรือทางกล้ามเนื้อที่เป็นไปโดยอัตโนมัติอันเกิดขึ้นอย่างบังคับไม่ได้ มีตัวอย่าง ได้แก่

(1) การกระพริบตาที่เกิดขึ้นเอง (ไม่ได้จงใจกระพริบ) แต่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ เพราะแสงเข้าตา หรือด้วยเหตุอื่น

(2) การไอเพราเป็นหวัด (มิใช่จงใจไอ) หรือกระเอมเพื่อให้คนอื่นทราบว่า ตนมาแล้ว หรืออยู่ที่ใดที่หนึ่ง

(3) การที่มีอสุะห้อนกลับเองเมื่อสัมผัสกับของร้อนจัดหรือเย็นจัด

ข. อย่างไรก็ตาม ควรทราบว่าพฤติกรรมต่อไปนี้ก็อ่อนเป็นวัฒนธรรมได้ทั้งสิ้น ทั้งนี้ เพราะเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ ตัวอย่างได้แก่ การใส่ผ้าปลอม การจงใจกระพริบตา หรือจงใจ ทำตาหลิว การแปร่งฟัน การหวีผม การเข้าคิวเพื่อซื้อตั๋วรถไฟ การเล่าเรื่อง การกล่าวชมหรือ ตำหนิ

ค. ตัวอย่างอื่น ๆ ของวัฒนธรรมอันเป็นผลจากการเรียนรู้ทั้งสิ้น ได้แก่

(1) การไปดูภาพยนตร์	(11) การโynoเบรลิง
(2) การแสดงความดีใจ	(12) การเล่นมากเก็บของเด็ก
(3) การแท็บูหาคณิตศาสตร์	(13) การเส้นโยคะ
(4) การเป็นกังวลเรื่องสุขภาพของ ตนเอง (หรือของผู้อื่น)	(14) การแข่งรถ
(5) การใช้ศัพท์แสง	(15) การขึ้นเครื่องบิน
(6) การโกรนศีรษะของนักบวช	(16) การอ่านหนังสือพิมพ์
(7) การบูชาพระ	(17) การดูละครโทรทัศน์
(8) การแสดงละคร	(18) การเขียนจดหมาย
(9) การพากย์โขน	(19) การโทรศัพท์
(10) การเล่นกัยกรรม	(20) การร้องเพลง

ง. การเรียนรู้อันเป็นปัจจัยแห่งวัฒนธรรมนั้นอาจเกิดขึ้นได้ทั้งโดย “การรู้ตัว” และ “ไม่รู้ตัว”

(1) การเรียนรู้โดยรู้ตัวหรือรู้สึก (conscious) คือรู้ว่ากำลังเรียนอะไรอยู่ เช่น รู้ว่ากำลังเรียนข้อ론ยนต์ รู้ว่ากำลังฝึกวิปัสสนา รู้ว่ากำลังเรียนโภคะ เป็นต้น

(2) การเรียนรู้โดยไม่รู้ตัวหรือไม่รู้สึก (unconscious) เช่น การเออย่าง หรือการ “เลียนแบบ” บิดามารดา หรือการเออย่างเพื่อนฝูง

จ. พฤติกรรมซึ่งเป็นวัฒนธรรมอาจแบ่งออกเป็น 2 แบบ ได้แก่ พฤติกรรมชัดแจ้ง และพฤติกรรมแอบแฝง

(1) พฤติกรรมชัดแจ้ง (overt behavior) มีตัวอย่างได้แก่ การไปตลาด การใช้ตะเกียงหรือขอนส้อม การขับรถม้าหรือรถยนต์ การเขียนหนังสือ

(2) พฤติกรรมแอบแฝง หรือรู้ได้ยาก พฤติกรรมไม่ชัดหรือพฤติกรรมปิด (covert behavior) เป็นพฤติกรรมที่เห็นหรือทราบได้ค่อนข้างยาก ตัวอย่างมีต่าง ๆ กัน เช่น การวางแผนการในใจ การมีความพึงพอใจตนตรี การมีข้อกังขาว่าเทพเจ้ามีจริงหรือไม่จริง ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเคารพบุชาไวรบุรุษ การขอบ光伏发电 การคิดคำนวณคอมพิวเตอร์ การแก้ปัญหาอักษรไขว้ด้วยการคิด และ ฯลฯ

ฉ. ตัวอย่างเพิ่มเติม ขอเน้นว่ากระบวนการคิด กระบวนการแสดงความคิดเห็น การตั้งข้อสงสัย การมีครั้งท่า การมีความรู้สึกอดคติ^๘ การแสดงความเคารพบุชาส่วนแล้วแต่จัดอยู่ใน “วัฒนธรรม” ตามนัยแห่งสังคมศาสตร์ “ได้ทั้งสิ้น

5.2 องค์ประกอบที่สอง : วัฒนธรรมเป็นรูปแบบหรือเป็น “กระแส” แห่งพฤติกรรม ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ (pattern of learned behavior)

รูปแบบหรือกระแสแห่งพฤติกรรมอันจัดได้ว่าเป็นวัฒนธรรมมีความหมาย ๓ ประการ ดังต่อไปนี้

ก. ประการที่หนึ่ง วัฒนธรรมเป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่มีต่อกัน หมายความว่า มิใช่เป็นการกระทำโดยอิสระ หรือเป็นเอกเทศแยกจากกัน การที่มีลักษณะแห่งความสัมพันธ์ต่าง ๆ นั้นจัดได้ว่าเป็น “รูปแบบ” หรือ “กระแส” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

^๘ อดคติเป็นการแสดงความรู้สึกหรือทัคคติ ภาษาอังกฤษใช้ว่า “prejudice” แต่หากเป็นการกระทำ คือมีการ “เสือกปฏิบัติ” เพราะอดคติมักเรียกว่า “discrimination”

(1) ตัวอย่างที่หนึ่ง การอ่านข้อความที่กำลังอ่านอยู่ขณะนี้เป็นพฤติกรรมที่เป็นรูปแบบหรือกระสวน เพราะเกี่ยวพันกับพฤติกรรมส่วนอื่น ๆ เช่น ขณะที่นักศึกษากำลังอ่านข้อความในหนังสือนี้จะมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ เช่น การอ่านนั้นอาจเกี่ยวกับ

1. การที่เครื่องทราบว่าวัฒธรรมคืออะไร
2. การที่จะสอบให้ได้คะแนน
3. การเกี่ยวพันกับส่วนอื่น ๆ ของพฤติกรรม คือ หัตถศิลป์ว่าชอบหรือไม่ชอบข้อความนี้ เป็นต้น

(2) ตัวอย่างที่สอง การซัมจังทรัพเพญ หรือการคุพระอาทิตย์อุทัยหรืออีส朵ง ในชนบท ก็จะได้ว่าเป็นกระสวนพฤติกรรมอย่างหนึ่งและอยู่ในขอบข่ายแห่งการเป็นวัฒธรรม การที่เป็น “รูปแบบ” หรือ “กระสวน” เพราะมีสักษณะเกี่ยวพันกับสิ่งต่าง ๆ เช่น เกี่ยวพันกับการเพลิดเพลินการตอบสนองสิ่งเร้า (stimulus) และการมีมโนภาพ ความเพ้อฝันที่ได้มาจากการพฤติกรรมอื่น ๆ เช่น จากการเรียนวรรณคดี หรือจากการคุยปากกับเพื่อน

บ. ประการที่สอง : วัฒธรรมเป็นรูปแบบหรือกระสวนในความหมายว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปเมื่อมีการติดต่อกันหรือที่เรียกว่า มีปะทะสัมสรรษ หรือ “interactions” เช่น ความสัมพันธ์ระหว่าง

- (1) ผู้รับกับผู้ให้
- (2) บิดามารดา กับบุตร
- (3) สามีกับภรรยา
- (4) รัฐบาลกับราษฎร
- (5) ผู้บังคับบัญชา กับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา
- (6) นายแพทย์ กับคนไข้
- (7) ศิษย์ กับอาจารย์
- (8) นายน้ำ กับลูกน้ำ
- (9) เพื่อนคู่เพื่อน
- (10) นักกีฬาทีมเดียวกัน หรือนักกีฬาทีมหนึ่ง กับอีกทีมหนึ่ง

ก. ประการที่สาม วัฒธรรมเป็น “รูปแบบ” หรือ “กระสวน” แห่งพฤติกรรมในความหมายว่าเป็น “วิถีชีวิต” หรือ วิถีการดำรงชีวิตของชนชาติหนึ่ง หมู่ชนหนึ่ง คนจำนวนหนึ่ง วัฒธรรมในความหมายนี้มีตัวอย่างได้แก่

(1) วิถีชีวิตของชาติ (National "way of life") ซึ่งเป็น "ภาระส่วน" หรือ "รูปแบบ" ของคนในชาติทั้งหมด

"วิถีชีวิต" ระดับชาตินี้ย่อมาแทรกต่างกันไปตามกาลสมัย คือไม่ใช่จะอยู่คู่กันที่เสมอไป ตัวอย่างคือ

- กรณีสิงคโปร์ วิถีชีวิตของคนสิงคโปร์ภายใต้รัฐบาลนายลีกวนยิว (Lee Kuan Yew) แทรกต่างจากสมัยก่อน เช่น ขณะนี้เน้นเรื่องความสะอาด เน้นเรื่องการอยู่ในระเบียบวินัย ทั้งนี้ แทรกต่างจากวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมเมื่อประมาณ 30 ปีมาแล้ว ซึ่งมีการปกครองในรูปแบบที่แตกต่างออกไป

- กรณีอเมริกัน วิถีชีวิตของคนอเมริกันสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สองย่อมาแทรกต่างจากสมัยเริ่มก่อตั้งประเทศใหม่ ๆ ในเรื่องนักสังคมวิทยาที่มีเชื้อเสียงผู้หนึ่ง คือ เดวิด รีสแมน⁹ และคณะ ได้พูดถึงความมีสักษณะอุปนิสัยและสไตร์ของการดำรงชีวิต 3 แบบใหญ่ ๆ ได้แก่ วิถีชีวิตแบบ "ประเพณีนำ" หรือแบบ "ธรรมเนียมบัญชา" (tradition-directed) วิถีชีวิตแบบ "สำนึกนำ" หรือ "ปณิธานนำ" (inner-directed) และวิถีชีวิตแบบ "ผู้อื่นนำ" (other-directed)

ในยุคเริ่มต้นที่เดียว วิถีชีวิตของคนอเมริกันเป็นแบบ "ประเพณีนำ" คืออนิยม การคงสภาพเดิม (Status quo) ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง ต้องมาเป็นยุคที่เน้นการขยายมั่นเพียร และการประพฤติปฏิบัติที่มุ่งมั่นให้เกิดความสำเร็จ คือยุคแห่ง "สำนึกนำ" และเมื่อบ้านเมืองเจริญทางวัฒนธรรมแล้วก็มีแนวโน้ม (โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ ๆ) ที่จะมีสักษณะเออนเอียงไปในทาง "ผู้อื่นนำ" คือ ชอบประพฤติปฏิบัติตามคนร่วมสมัย ซึ่งทำให้ขาดสักษณะของความเป็นตัวของตัวเอง อาจเรียกได้ว่าเป็นการปฏิบัติตามแฟชั่นต่าง ๆ

(2) วิถีชีวิตของคน ๆ หนึ่ง (a man's "way of life") ซึ่งเป็นรูปแบบ หรือ "สไตล์" ของแต่ละคนไม่เหมือนกัน

(3) วิถีชีวิตของชาวชนบท (a rural's "way of life") ซึ่งเป็นรูปแบบของการดำเนินชีวิตหนักไปในทางเกษตรกรรม การอยู่ในสังคมที่ไม่มีผู้คนหนาแน่น วิถีชีวิตย่อมาแทรกต่างจากผู้ที่มีชีวิตอยู่ในเมืองใหญ่ ๆ ซึ่งบ้านเรือนตั้งอยู่ใกล้ชิดกันมาก การคุณนาคมในเมืองใหญ่ ๆ ประกอบไปด้วยถนนหนทางมาก แต่ก็มีปัญหาการคับคั่งของจราจร

⁹David Riesman, et al. *The Lonely Crowd*, Yale University Press, 1973.

(4) วิถีชีวิตนักการเมือง (*a politician's "way of life"*) ซึ่งเป็นรูปแบบของ การดำรงชีวิตแบบหนึ่ง เป็นกรณีของผู้ที่จะต้องใช้ชีวิตกับสาธารณะ

(5) นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างอื่น ๆ อีก เช่น วิถีชีวิตของนักศึกษา ซึ่งย่อรวม แตกต่างออกไป เช่น ในแง่ของการเป็น

- นักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยหรือระดับวิทยาลัย
- นักศึกษาในประเทศใด
- นักศึกษาในสถาบันรัฐบาลหรือเอกชน
- นักศึกษาวิทยาเขต (campus) ที่ตั้งอยู่ในเมืองหรือต่างจังหวัด

(6) วิถีชีวิตนักธุรกิจ ซึ่งเป็นรูปแบบของการดำรงชีพด้วยการประกอบอาชีพที่มีการลงทุน มีการเสี่ยง มีการคำนึงถึงผลกำไรขาดทุน ฯลฯ

5.3 องค์ประกอบที่สาม : วัฒนธรรมได้แก่ ผล หรือผลิตผลของพฤติกรรม (the products of behavior)

ก. ความนำ

วัฒนธรรมมีความหมายรวมถึง ผลิตผลต่าง ๆ ของมนุษย์ คำว่า “ผลิตผล” หมายถึง ซึ่งเกิดจาก “มโนกรรม” (การคิด) “วจีกรรม” (การพูด) และ “กายกรรม” (การกระทำ) กล่าวคือ

(1) ผลิตผลในโปรแกรม มีตัวอย่างคือ ทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้สึก (เจตคติ)
(2) ผลิตผลในด้านวัจกรรม มีตัวอย่างคือ การพูดคุยกัน การแสดงสุนทรพจน์ การเจรจาสันติภาพ การซื้อขาย การสอน การถ่ายปัญหา การอภิปราย ฯลฯ

(3) ผลิตผลในด้านกายกรรม มีตัวอย่างคือ การเขียน การทำไร่ไก่ การฝึกกายบริหาร การอยู่เริ่ราชการของตำรวจ การประดิษฐ์เครื่องคอมพิวเตอร์ การขับยานพาหนะ การเล่นสกี การขุดดิน การเล่นตะกร้อ การซ้อมท่อประปา การตัดหญ้า ฯลฯ

ข. องค์ประกอบแห่งผลิตผลของพฤติกรรม

วัฒนธรรมหมายรวมถึง ทัศนคติ ทัศนะ ค่านิยม ความรู้ต่าง ๆ ซึ่งจะได้แจ้งแจ้งรายละเอียดดังนี้ :

(1) วัฒนธรรม หมายถึง ทัศนคติ (attitudes)

ทัศนคติ “ได้แก่ “ความพร้อมที่จะแสดงออกซึ่งพฤติกรรม” หรือ “พร้อมที่จะมีการกระทำ”

- ทัศนคติเป็นความรู้สึกภายในซึ่งมีวัตถุ บุคคล หรือแม้กระทั้งอวัตถุ ทัศนคติอาจแยกออกเป็นในทางปฏิฐาน หรือในทางบวก ในทางนิเสธหรือในทางลบ หรือแบบก้าวที่ก้าวโดยสรุปคือ อาจแยกเป็น การรู้สึกชอบ ชัง หรือเฉย ๆ ต่อบุคคล วัตถุ องค์การ หรือสถานะบุคคล

- การมีจันทากติ คือ พ่อใจหรือชอบสิ่งใด เช่น ชอบคนผิวขาว หรือชอบคนผิวดำ จัดเป็นทัศนคติ

- การมีอคติ ขัดว่าเป็นทัศนคติอย่างหนึ่ง คือ การรังเกียจ เช่น รังเกียจคนผิวสี เป็นต้น

(2) วัฒนธรรม หมายความถึง ทัศนะหรือการคิด (opinion)

ทัศนะหมายถึง การแสดงทัศนคติให้ปรากฏ เช่น ในรูปของการพูด หรือในรูปของการเขียน เรียกว่าความเห็นนั่นเอง

(3) วัฒนธรรม หมายถึง ค่านิยม หรือคุณค่า (values).

คุณค่าหรือค่านิยมได้แก่ การยกย่องว่าอะไรเป็นของดีหรือไม่ดี อะไรเป็นของน่านิยมหรือไม่นิยม สิ่งที่เราถือว่ามีคุณค่า คือสิ่งที่เราถือว่าดีมีประโยชน์หรือควรกระทำ คุณค่าหรือค่านิยมแตกต่างกันแล้วแต่วัฒนธรรมจะเป็นอย่างไร

ตัวอย่าง ได้แก่ วัฒนธรรมเกี่ยวกับการสมรส และครอบครัว¹⁰ การที่ถือว่า การมีสามีเดียวภรรยาเดียวเป็นเรื่องของวัฒนธรรมของแต่ละชาติ บางชาติหรือผู้นับถือศาสนา บางศาสนาไม่ยอมรับค่านิยมแห่งการมีภรรยาเดียว ตัวอย่างคือ อาจมีค่านิยมแปลง ๆ อกไป คือ ยอมให้ผู้หญิงมีสามีหลายคนในขณะเดียวกัน (ระบบพหุสามี หรือ polyandry)

อนึ่ง บางวัฒนธรรมไม่ยอมรับเรื่องการหย่าร้าง (divorce) คือถือว่าถ้าสมรสแล้วจะยกเลิกการสมรสไม่ได้ แต่วัฒนธรรมประเภทนี้ถูกอธิบายของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมมากขึ้น และจึงเริ่มยอมรับว่าหากการดำรงชีวิตอยู่ด้วยกันมีปัญหามาก ก็ควรยอมให้มีการหย่าร้างได้ บางวัฒนธรรมยอมรับเพียงการแยกกันอยู่ (separation) โดยไม่มีการหย่าร้างอย่างเป็นทางการ

แนวความคิดว่า วัฒนธรรมมีคุณค่าที่ต่างกันนี้เรียกว่า “สัมพัทธภาพทางวัฒนธรรม” (Cultural relativism) สัมพัทธภาพหมายถึง การเชื่อมโยงหรือสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ตรงข้ามกับคำว่า “absolutism” ซึ่งหมายถึง การกำหนดที่แน่นอนไม่ผันแปร แนวคิด “absolutism”

¹⁰ Bernard Berelson and Gary A. Steiner. *Human Behavior* (New York. Harcourt, Brace, World 1964). pp. 297-323.

มีตัวอย่าง คือ การถือแบบหลักการของศาสตราจาริสต์นิกายแคಥอลิกที่ว่า การสมรสมีลักษณะเป็นการผูกพันที่ “ศักดิ์สิทธิ์” คือเมื่อแต่งงานแล้ว จะมีการหย่าร้างไม่ได้ สำหรับแนวความคิดแบบ “สัมพัทธภาพ” ซึ่งแพร่หลายมากบนหน้าที่ คือถือว่าค่านิยมต่าง ๆ เกิดขึ้นโดยมนุษย์ ดังนั้นค่านิยมย่อมมีผลแตกต่างกันไปตามแต่ “กาล” (คือยุคสมัย) และ “ที่สถานที่” แนวคิดแบบสัมพัทธภาพนี้เห็นได้ชัดในบางเรื่องเท่านั้น ตัวอย่าง คือ การที่ทรงผู้ชายหรือผู้หญิงไทยในยุคปัจจุบันแตกต่างจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงหรือแตกต่างจากที่นิยมกันในยุโรป เป็นต้น

(4) วัฒนธรรม หมายถึง ความเชื่อ (beliefs) ความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ มีตัวอย่าง ได้แก่

- การเชื่อว่าทำดียอมได้ดี ทำชั่วอยู่มิได้ชั่ว หรือความเชื่อในกฎแห่งกรรม
- ความเชื่อเกี่ยวกับผีสง่างหรา
- ความเชื่อเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด
- ความเชื่ออื่น ๆ เช่น ถือว่าตายแล้วสูญ¹¹

ความเชื่อเป็นลักษณะแห่งวัฒนธรรมอย่างหนึ่งนั้นมิใช่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาเท่านั้น แต่รวมถึงความเชื่อทางด้านอื่น ๆ ได้แก่ การเชื่อถือการเมือง หรือ การเชื่อถือสังคม เศรษฐกิจ เป็นต้น

(5) วัฒนธรรม หมายความถึง องค์แห่งความรู้ (body of knowledge) หรือ วิทยาการ สรรพวิชาทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นทางวิจิตรศิลป์ ทางมนุษยศาสตร์ ทางวิทยาศาสตร์ ทางสังคมศาสตร์ หรือแม้แต่ทางโทรศัพท์ ก็จัดอยู่ในขอบข่ายแห่งการเป็นวัฒนธรรมได้ ทั้งสิ้น

ตัวอย่างมีดังนี้

- การที่เราทราบว่า 9 หารด้วย 3 มีผลเป็น 3 ก็เป็นผลจากวัฒนธรรม คือ มีกิตจากการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์
- การที่เราสามารถอ่านหนังสือหรืออ่านป้ายโฆษณาตามที่ต่าง ๆ ได้ ก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากการได้เรียนมาก่อน
- การมีความรู้ในทางสุนทรียภาพหรือเรื่องความสวยงามก็เป็นวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่ามาตรฐานแห่งความเป็น “สุนทรีย์” เช่นในศูนย์แต่กันต่ำกวัฒนธรรม ตัวอย่าง

¹¹ในบางสังคมในบางช่วงแห่งประวัติศาสตร์ มีความเชื่อว่าเมื่อตายไปแล้วจะกลับมีชีวิตในร่างเดิมได้อีก ความเชื่อนี้เป็นรากฐานของการเก็บรักษาศพไว้ในสภาพเดิมให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้ ตั้งกระทู้ของคนอียิปต์โบราณซึ่งเก็บรักษา mummies ไว้

คือ ผู้ที่เกิดและเติบโตในอาชีวกรรมมีความรู้สึกทางสุนทรียภาพที่แตกต่างจากผู้ที่เกิดและเติบโตในสังคมนคร (urban society) ของยุโรปหรือสหรัฐอเมริกา

5.4 องค์ประกอบที่สี่ : วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สานเชิงของสังคมรับไว้หรือรู้สึกว่ามีส่วนเป็นเจ้าของไม่นักก็น้อย

ส่วนที่เป็นวัฒนธรรมนั้นเป็นอะไรได้ เช่น การเล่นปิงปอง การพูดภาษาเดียวกัน การนับถือศาสนา การยอมรับในระบบของการปกครองที่มีอยู่ คำอธิบายเพิ่มเติมมีดังนี้ คือ

ก. ในเรื่องศาสนา

สังคมหนึ่ง ๆ ย่อมมีศาสนาภายในสังคมนั้น สังคมหนึ่งอาจมีหลายศาสนาได้ แต่ละคนในศาสนาตนนั้น ๆ คือศาสนาชนของแต่ละศาสนา ย่อมถือว่าศาสนาตนนั้นเป็นของตน คือมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ

อนึ่ง ณ ที่นี้พึงเข้าใจว่าศาสนาในความหมายทางสังคมศาสตร์นั้นเน้นเรื่องความเชื่อ หรือการมีครรภารอย่างแน่นแฟ้น ดังนั้นแม้จะเป็นศาสนาประเภทที่ไม่มีการจัดองค์การ หรือโบสถ์วิหาร ก็อาจจัดเป็นศาสนาได้ เช่น ความเชื่อในการบูชาบรรพบุรุษ หรือการเคารพเทพเจ้า หรือวิญญาณที่สถิตอยู่ ณ ที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบนบกในน้ำ หรือแม้แต่ในอากาศ (spirits worship)

ก. ในเรื่องอุปนิสัย

แม้คนไทยจะมีอุปนิสัยลักษณะท่าทางไม่เหมือนกันที่เดียว แต่ก็พอกล่าวได้ว่าคนไทยส่วนใหญ่มีอุปนิสัย หรือลักษณะประจাতิอย่างไร อุปนิสัยเช่นว่านี้เป็นลักษณะที่สานเชิงของสังคมไทยเป็นเจ้าของ จึงจัดได้ว่าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง

ก. ในเรื่องนันทนาการ

ตัวอย่างคือ การเล่นตะกร้อ แม้ผู้ชายไทยบางคนจะเล่นตะกร้อไม่เป็น หรือผู้หญิงไทยไม่เล่นตะกร้อ แต่ในฐานะเป็นคนไทยก็ย่อมรู้สึกว่าการกีฬาประเภทนั้นเป็นของชาติหรือเป็นของสังคมไทย

นอกจากนี้ ยังมีการนันทนาการที่แพร่หลาย เช่น การรำวง ซึ่งหลายคนภายนอกประเทศไทย อาจรำไม่เก่ง หรือรำไม่เป็น แต่ก็จัดได้ว่าคนไทยรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้นอยู่ด้วย

5.5 องค์ประกอบที่ห้า : วัฒนธรรมนี้การถูกส่งต่อหรือได้รับการถ่ายทอด

ก. ลักษณะแห่งการส่งต่อ

การส่งต่อหรือถ่ายทอดวัฒนธรรมนี้ อาจส่งต่อโดยลักษณะต่าง ๆ กัน คือ อาจเป็นจราจรสทางเดียวกันหรือสองทางก็ได้ พอจะกล่าวได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่

(1) ประเกทที่หนึ่ง ส่งจากผู้ใหญ่บังผู้เยาว์กว่า (หรืออนุชน คือผู้ตามมาทีหลัง)
ตัวอย่าง “ได้แก่ ผู้ใหญ่อบรมให้รู้จักประเพณีการไหว้ การใส่เสื้อ การรู้จักผูกเนคไท การรู้จักบริโภคอาหารอย่างเรียบร้อย การรู้จักคุณค่าของสถาบันต่าง ๆ เป็นต้น

(2) ประเกทที่สองการถ่ายทอดอาจเป็นในทางตรงข้ามก็ได้ คือ จากผู้เยาว์กว่าไปยังผู้ใหญ่กว่า เช่น แฟชั่น หรือ สะแตงต่าง ๆ ของวัยรุ่นได้กระจายไปสู่ผู้มีอายุมากกว่า ตัวอย่างได้แก่ ศัพท์ เช่น “เจ่ง” “ยอด” “แண” ฯลฯ

(3) ประเกทที่สาม ได้แก่ การถ่ายทอดวัฒนธรรมมีขั้นระหะห่วงคนร่วมสมัยกัน คือ ผู้อยู่ในยุคสมัยเดียวกัน หมายความว่า มีประสบการณ์คล้ายกัน

ตัวอย่างได้แก่ เช่น นาพิกา การใช้โทรศัพท์ และการให้ของขวัญกัน

(4) ประเกทที่สี่ ได้แก่ การถ่ายทอดข้ามบริเวณหรือข้ามประเทศ บางครั้งเรียกว่า เป็นการ “กระจาย” (diffusion) ของวัฒนธรรม ตัวอย่างได้แก่

- การกระจายของคำภาษาอังกฤษมาสู่ภาษาไทย เช่น การจราจร “วันเวย” (one-way traffic) โอเค (O.K.)

- การที่ศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤตได้เข้าไปปรากฏในปากฎในปากฎภาษาอังกฤษ เช่น คำว่า “อวตาร” (“avatar”) “นิพพาน” (nirvana)

- การถ่ายทอดนิทานซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี คือ นิทานอีสป (Aesop's Fables) ซึ่งปรากฏว่ามีลักษณะคล้ายกับนิทาน “ปञ्चatantra” (Panchatantra) ของอินเดียสมัยก่อนพุทธกาล นักวิชาการบางท่านได้สันนิษฐานว่ามีการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างเอเชีย กับยุโรปในยุคประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว จึงมีศัพท์ที่คล้ายกันในภาษาบาลีสันสกฤตกับภาษาในยุโรป (เรียกว่า Indo-European languages)

v. “การส่งต่อ” ณ ที่นี่อาจเป็นโดย เจตนา คือ โดยใจ หรือไม่จงใจก็ได้

(1) กรณีงใจ มีตัวอย่างคือ

การที่พวงดัชพยาภยามที่จะให้คนอินโดนีเซียรับวัฒนธรรมของตน คือ ให้มีลักษณะเป็นฝรั่ง แม้จะมีศิ涓แตกต่างออกไป อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ กรณีคนฝรั่งเศสในสมัยถ้าอาณาจักร พยายามให้ชาติอื่น (เช่น ญี่ปุ่น) ยอมรับวิธีชีวิต หรือ “สไตล์” (Style) แห่งการครองชีวิตเหมือนตน เช่น การนอนพักกลางวัน (siesta) เป็นต้น

อนึ่ง ผู้นำของบางประเทศอาจนิยมชอบชาติอื่น และใช้วิธีบังคับให้ราชวงศ์ต้องกระทำตามประเพณีของชาติอื่น ตัวอย่างคือ ประเทศไทยในยุคที่เรียกว่า “มาลานำไทย”

ได้แก่ ในระยะเวลาประมาณสองครั้งที่สอง เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม บังคับให้คนไทยใส่หมวก บังคับให้เลิกกินหมาก เป็นต้น

ตัวอย่าง การถ่ายทอดวัฒนธรรมไทยโดยจงใจยังมีอีก เช่น การสอนโดยพ่อแม่ การสอนโดยครู การสั่งสอนโดยพระสงฆ์ เป็นต้น

(2) กรณีถ่ายทอดโดยไม่จงใจ ได้แก่ การที่วัฒนธรรมกระจายไปเอง ปกติ มักเกิดขึ้นด้วยการเลียนแบบโดยไม่รู้ตัว

ตัวอย่างที่เห็นชัด คือ การที่มีการนิยมทรงผม หรือการแต่งตัวแบบชาวอาภาพยนตร์ “ไม่ว่าจะเป็นคนไทย หรือคนต่างประเทศการถ่ายทอดต่าง ๆ จัดได้ว่าเป็นกระบวนการ “สังคมประagaณ” (socialization)

5.6 องค์ประกอบที่หก : วัฒนธรรมนี้การเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิจ

ก. วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงหรือแตกต่างจากเดิมอยู่เสมอ

ลักษณะที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นประจำของวัฒนธรรมตรงกับหลักอนิจจัง คือ หลักแห่งความไม่เที่ยงแท้ ซึ่งมีในคำสอนพราหมณศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม “ไม่ว่าจะทางวัตถุหรือวัตถุปรากฏอยู่เสมอมา ก้าวบ้าง น้อยบ้าง

ก. มีมานานแล้ว

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีผู้สังเกตมาเป็นเวลาข้านานแล้ว กล่าวคือในอารยธรรมตะวันตกได้มีผู้กล่าวว่า “You can't jump into the same river twice” “ท่านไม่อาจกระโดดลงไปในแม่น้ำสายเดียวกันได้สองครั้ง” วัฒนธรรมเปรียบเสมือนกับแม่น้ำซึ่งไม่อยู่คงที่ และตัวผู้กระโดดลงก็เปลี่ยนแปลงจากเดิมแม้จะห่างกันเพียง 1 นาที

การเปลี่ยนแปลงนั้นเปลี่ยนแปลงทั้งจำนวนเซลล์ในร่างกายและความรู้สึกนึกคิด และประสบการณ์ ผู้ที่กระโดดเข้าครั้งที่สองย่อมรู้สึกแตกต่างไปจากครั้งแรก

ก. อัตราของการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงบางครั้งเร็ว บางครั้งช้า และบางครั้งเกิดขึ้นโดยฉับพลัน ตัวอย่าง “ได้แก่ การศัพทากฎแห่งความถ่วงของโลกโดยนักวิทยาศาสตร์อังกฤษชื่อ ไอแซค นิวตัน (Isaac Newton) กล่าวคือ ความคิดของนิวตันเกี่ยวกับความโน้มถ่วงของโลกเกิดขึ้นเมื่อเขาสังเกตเห็นผลแอปเปิลหล่นลงมา yังพื้นดิน การเกิดขึ้นโดยฉับพลันมีไม่ปอยนัก โดยปกติเป็นเรื่องของการค่อยเป็นค่อยไป

๕. การเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

การที่เราไปโรงเรียน การที่ตื่นทุกวันอันเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง แต่พุทธิกรรมและสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับพุทธิกรรมนั้นจะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น อาจไปเร็วกว่าเดิมหรือช้ากว่าเดิม อนึ่ง การแต่งตัวก็ย่ออมแตกต่างออกไป คือ การสวมใส่เสื้อผ้าย่ออมแตกต่างออกไป ไม่ใช่ว่าจะใส่ช้ากันทุกวัน

๖. ศพท์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมอาจช้า เช่น หลักสูตร หรือระบบการเมือง แต่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ

(1) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นช้า ๆ เป็นไปโดยธรรมชาติและกิจวัตรเรียกว่า “ริบบนาการ” (evolution)

(2) ด้านการเปลี่ยนแปลงนั้นมีการวางแผน หรือจะใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นเรียกว่า “พัฒนาการ” (development) ด้วยตัวเองคือ การพัฒนาระบบที่รุ่นใหม่ ๆ

(3) การเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบมากของสังคมและศาสนา มักเรียกว่า “การปฏิรูป” (reform)

(4) หากเกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว มีผลกระทบทั้งทางเศรษฐกิจ ทางสังคม และทางการเมือง เรียกว่า “การปฏิรูป” (revolution)

๖. วัฒนธรรมแตกต่างหรือความไม่均衡 (Variability)

วัฒนธรรมของมนุษย์ต่างกัน ต่างสังคม ต่างบริเวณ ในโลกนี้มีทั้งส่วนที่เหมือนกัน และแตกต่างกัน ในส่วนที่เหมือนกัน คือในเรื่องใหญ่ ๆ เช่น การมีภาษา การมีศาสนา การมีระบบครอบครัว และเครื่องยานพาหนะ การมีการนันทนาการ และการมีการผลผลิตแห่งการจัดชั้น (stratification)

ในการนี้ที่แตกต่างกันมีในเรื่องที่เป็นส่วนละเอียดอ่อน เช่น ในเรื่องการเมือง ในเรื่องทางเศรษฐกิจและเรื่องทางการศึกษา เป็นต้น สมควรจะยกตัวอย่างเฉพาะการแตกต่างกันดังต่อไปนี้

๖.๑ ประการที่หนึ่ง : ความแตกต่างกันในเรื่องการสมรสและครอบครัว

แม้ว่าทุกสังคมมนุษย์จะมีระบบการสมรสและการมีครอบครัว อันจัดได้ว่าเป็นวัฒนธรรมสากล (universal culture) แต่ก็มีแตกต่างกันในรายละเอียดดังนี้ เช่น

ก. มีการนิยมแบบคู่สมรสเดียว คือ สามีเดียว ภรรยาเดียว (monogamy) ระบบคู่สมรสเดียวนี้ถือว่าเป็นระบบที่แพร่หลายมากที่สุดในสังคมมนุษย์ขณะนี้

ข. มีการยึดระบบสามีหล่ายคนหรือภรรยาหล่ายคน โดยใช้ศัพท์รวม ๆ ว่าเป็นแบบ (Polygamy) ระบบคู่ครองนี้แยกออกเป็น 2 ประเภท คือ

(1) ระบบพหุภรรยา (polygyny) คือสามีคนเดียวมีภรรยาหล่ายคน

(2) ระบบพหุสามี (polyandry) คือภรรยาคนเดียวแต่มีสามีพร้อมกันหล่ายคน ในขณะเดียวกัน ระบบนี้ปรากฏอยู่มากในสังคมมนุษย์ ตัวอย่างได้แก่ ในเชิงคุณ

๘.๒ ประการที่สอง : ความแตกต่างกันในเรื่องทางศาสนา

ความแตกต่างมีมาก และได้ปรากฏมาเป็นเวลาช้านานแล้ว และมีเอกสารเกี่ยวกับเรื่องนี้มาก¹²

ก. ในบางวัฒนธรรมจะปรากฏมีศาสนาประเภทเชื่อถือว่ามีวิญญาณอยู่ในต้นไม้ (รุกขเทวดา) มีวิญญาณอยู่ในบุนนาค หรือแมลง มารดา ความเชื่อประเภทนี้เรียกว่า “สักขิวิญญาณนิยม” (animism)

ข. ศาสนาบางศาสนาเชื่อว่ามีเทวดองค์เดียวในจักรวาลหรือยึดหลัก “เอกเทวนิยม” (monotheism) เช่น ศาสนาเยวียน (Judaism) ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม

ค. ศาสนาบางศาสนานิยมในสักขิพราหมเจ้าหล่ายองค์หรือ “พหุเทวนิยม” (polytheism) ตัวอย่าง คือ ศาสนา Hindū ซึ่งศาสนา Hindū นี้เชื่อว่ามีเทพเจ้าหล่ายองค์ เช่น พราพรหม พราโนราษฎร์ เป็นต้น

ง. ในหลายศาสนามีการยกย่องความเปรี่องปราวัยของศาสตราจารุให้คำสั่งสอน แต่ในศาสนาพุทธแตกต่างออกไป คือยกย่องพระพุทธเจ้าและมิได้มีการยึดถือว่าเป็นเทพเจ้า

จ. ศาสนาบางศาสนาสอนให้มุนุษย์เป็นมิตรกันกับทุกคน ไม่ว่าศาสนาใดหรือแม้กับสัตว์โลกอื่น ๆ ด้วย คือถือว่าสัตว์โลกทั้งหลายเป็นเพื่อนร่วมกิจ ร่วมสังสรารวม (ในการเรียนรู้ ตามเกิดร่วมกัน)

¹² ดูตัวอย่าง เช่น

a. J.M. Yinger, *Religion, Society and the Individual*, New York : Macmillan, 1957.

b. J.M. Yinger, *The Scientific Study of Culture*. New York : Macmillan, 1970.

6.3 ประการที่สาม : ความแตกต่างเรื่องการเมือง

ความแตกต่างมีปัจจัยตั้งแต่เรื่องสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคล จนเป็น
กระแสทั่วไปของการเมือง สมควรยกตัวอย่างพอสังเขป ดังนี้

ก. ในบางรัฐมีอุดมการณ์ทางการเมือง สมควรยกตัวอย่างพอสังเขป ดังนี้
ตัวอย่าง คือประเทศในตะวันออกกลางหลายประเทศ

ข. ในสังคมอื่น ๆ ที่อ่านหนังสือเรียน ไม่มีความเป็นทบทวนและสิทธิทางการเมืองเท่าผู้ชาย
ตัวอย่าง คือประเทศไทยในการอภิปรายเสียงเลือกตั้ง สิทธิในการสมัครรับเลือกตั้งหรือสิทธิในการดำรงตำแหน่งทาง
การเมือง

ตัวอย่าง “ได้แก่ ในศรีลังกาได้เคยมีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้หญิง (และเป็นคนแรกของโลก)
“ได้แก่ นางกานทรานาัยิก ในอินเดียที่มีนา闷อินทิรา คานธีเป็นนายกรัฐมนตรี และในประเทศไทย
อังกฤษที่มีนางมาเรีย แชนเชอร์ เป็นนายกรัฐมนตรี

ค. สำหรับในเรื่องสิทธิหรืออุดมการณ์ทางการเมืองและการปกครองนั้น อาจมีการนิยม
ประชาธิปไตยหรือนิยมเผด็จการ หรือลัทธิอำนาจ (authoritarianism) ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็น
ลัทธิอำนาจฝ่ายซ้าย (คอมมิวนิสต์) หรือฝ่ายขวา (Nazism) ก็ตาม

6.4 ประการที่สี่ : ความแตกต่างกันในระบบและความคิดทางเศรษฐกิจ

สังคมประกอบด้วยมิติต่าง ๆ กัน คือ มิติทางการเมือง มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางการ
ศึกษาและอื่น ๆ ในสังคมที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจนั้น มีความ “วิภาคนาการ” หรือความแตกต่าง
กัน เช่น

ก. เศรษฐกิจแบบค้าเสรี หมายความว่า รัฐบาลพยายามปล่อยให้เอกชนดำเนินธุรกิจทาง
ธุรกิจโดยเข้าไปอยู่เกี่ยวให้น้อยที่สุดเท่าที่จะน้อยได้ ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมีคำกล่าวว่า “ใคร
ใคร่ค้าซึ่งค้า ใคร่ค้าร่ค้าม้าค้า” ซึ่งมีลักษณะการค้าแบบเสรีแบบหนึ่ง

ข. เศรษฐกิจแบบสังคมนิยม เช่น รัฐบาลมีรัชทค่าอง รัฐเป็นเจ้าของธุนารภาพนิยม
เอง อย่างนี้เป็นต้น

ค. เศรษฐกิจแบบผสม (mixed economy) เป็นแบบรัฐธรรมทางเศรษฐกิจ ในรูป
แบบนี้แพร่หลายมาก คือ ปล่อยให้เอกชนเพาะปลูก ค้าขายทำอุตสาหกรรมทำการขนส่งและ
ให้บริการต่าง ๆ แต่รัฐควบคุมมาตรฐาน ควบคุมไม่ให้มีการค้ากำไรเกินควร นอกจากนี้อาจมี
การให้รัฐเข้าทำกิจการบางอย่าง ซึ่งถือว่าเป็นสาขาวัฒน์โลก เช่น การไฟฟ้า การประปา การ
เก็บมูลฝอย เป็นต้น

ง. ในบางประเทศ เช่น อิสราเอล มีการรวมตัวกันเป็น “นิคม” หรือ “สังคม” ที่เรียกเป็นภาษาอีบรูว่า Kibbutz คือบุหรี่เป็นแหล่งงานและที่อยู่อาศัยรวมกันและมีจุดประสงค์ที่จะให้สมาชิกมีสมบัติส่วนตัวน้อยที่สุด

8.5 ประการที่ห้า : ความแตกต่างกันในระบบการศึกษา

การศึกษาจัดว่าเป็นสถาบันสำคัญยิ่งสถาบันหนึ่งในการวัฒนธรรม และแต่ละสังคมย่อมมีแนวคิดและระบบการศึกษาของตน

ก. โดยปกติถือว่าจำเป็นต้องมีการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งจะต่างกันตามจำนวนปีและวิชาที่สอนในประเทศไทยของเรานั้นเดิมไม่มีการศึกษาภาคบังคับ และแม้มีการมีโรงเรียนเป็นทางการก็ยังไม่มี ดังเป็นที่ทราบกันว่าโรงเรียนแห่งแรกที่เปิดขึ้นสำหรับสามัญชน หรือ “เพื่อทวยราชภูมิ” คือโรงเรียนวัดมหาธาตุ ใกล้เสาวชิงช้า กรุงเทพมหานคร

อนึ่ง มีการศึกษาภาคบังคับก็กำหนดไว้เพียง 4 ปี ต่อมาจึงปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงมาเป็น 6 ปี คือ ปีงบประมาณ 6

ข. สำหรับหลักสูตรของการสอนก็แตกต่างกันทั้งในระดับປั้นปฐม มัธยม และอุดมศึกษาบางสังคมเน้นทางวิชาการประเภทศิลปศาสตร์ คือ มุ่งให้เกิดความคิดความอ่านแทนที่จะมุ่งส่งเสริมในเรื่องของการประกอบอาชีพธุรกิจ

ค. ในแห่งของการเปิดโอกาสของการศึกษา บางสังคมจำกัดการศึกษาให้อยู่ในแวดวงของชนชั้นที่สูง ทั้งนี้อาจทำได้โดยการเก็บค่าเล่าเรียนที่แพงเกินขอบเขตจนคนยากจนไม่มีโอกาสเข้าเรียน แต่บางสังคมมุ่งให้การศึกษาแก่ทุกคนหรือที่เรียกว่า “การศึกษามวลชน” (mass education) โดยรัฐใช้งบประมาณช่วยเหลือทางด้านการศึกษามาก

ง. ในระดับอุดมศึกษาบางสังคมส่งเสริมการศึกษาแบบที่เปิดกว้างอย่างที่เรียกว่า “มหาวิทยาลัยตลาดวิชา” (open admissions university) คือ กรณีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในระยะแรกซึ่งเกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 มหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งเปิดสอนครั้งแรกในปี พ.ศ. 2514 ตัวอย่าง ได้แก่

(1) “มหาวิทยาลัยเปิด” (The Open University) ของอังกฤษซึ่งเริ่มดำเนินการก่อนมหาวิทยาลัยรามคำแหง 1 ปี คือในปี พ.ศ. 2513

(2) มหาวิทยาลัยสหทัยธรรมารัฐ ซึ่งได้รับการสถาปนาในปี พ.ศ. 2521

จ. ในประเทศไทยสังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์ เช่น สหภาพโซเวียต และจีน แนวคิดและระบบการศึกษาแตกต่างออกไป ตัวอย่างคือ บางประเทศ มีนโยบายให้นักเรียน นักศึกษาออกไปทำงานอย่างจริงจังตามชนบทในขณะที่เรียนอยู่ด้วย

ฉ. ในบางสังคมส่งเสริมให้มีการศึกษาโดยเอกสารมาก ตัวอย่าง คือ การสนใจประเทศ
ฟิลิปปินส์ แม้ในระดับอุดมศึกษา ฟิลิปปินส์ก็มีมหาวิทยาลัยเอกสารมาก

ช. บางสังคมเกรงว่าหากปล่อยให้มีการศึกษาไปอยู่ในมือของเอกสารแล้ว อาจเป็น
ตัวการให้เกิดการทำผิดจากนโยบายรัฐบาลได้

ตัวอย่างคือ รัฐบาลของประเทศไทยเพื่อบ้านและประเทศในเครือ ASEAN ของเรา
ประเทศหนึ่ง คือ ประเทศไทยเลือยได้มีนโยบายไม่ยอมให้เปิดวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยเอกสาร
ขึ้นเลย ทั้ง ๆ ที่มีกลุ่มชาวมาเลเซียเชื้อสายจีน ต้องการให้เปิดมหาวิทยาลัย “เมอร์เดก้า” (Merdeka)
ให้เป็นสถาบันเอกสารขึ้นมา เพื่อแบ่งเบาภาระรัฐบาล

สำหรับในประเทศไทยมีโรงเรียนและวิทยาลัยเอกสารมาก ในปี พ.ศ. 2530 มีสถาบัน
เอกสาร 23 แห่ง¹³

7. ความเนื่องกันของวัฒนธรรมต่าง ๆ (สภาพแวดล้อมการเป็นวัฒนธรรมสากล)

พฤติกรรมของมนุษย์มีทั้งที่มีสักษณะแตกต่างกันและส่วนที่เหมือนกัน ส่วนที่แตกต่าง
กันได้อธิบายและยกตัวอย่างไปแล้ว สำหรับที่เหมือนกัน¹⁴ หรือมีสักษณะเป็น “สากล” มีดังนี้
 เช่น การมีภาษาพูด การมีระบบสมรส ระบบครอบครัว และระบบเครือญาติ การจัดแบ่งคน
 ตามอายุ และเพศ ฯลฯ รายละเอียดมีดังนี้

7.1 วัฒนธรรมสากลอย่างทั่วไป : ทุกสังคมมีภาษาพูด

สังคมมนุษย์ทุกแห่งไม่ว่าจะเจริญหรือส้านหลังย่อมมีภาษาพูดทั้งสิ้น กล่าวคือมีวิธีการ
สื่อสารที่พอกจะเข้าใจกันได้ แต่ส่วนภาษาเชี่ยนแนนไม่ได้ปรากฏในทุกสังคมมนุษย์ ตัวอย่าง คือ
 ชาวป่าช้าเขานางแห่งมีแต่ภาษาพูด ไม่มีภาษาเชี่ยน นอกจากนี้ก็มีตัวอย่างของชาวพื้นเมืองที่
 อาศัยอยู่ในทวีปอสเตรเลีย

7.2 วัฒนธรรมสากลอย่างที่สอง : ทุกสังคมมีระบบการสมรสระบบครอบครัว และระบบ เครือญาติ

ในทุกสังคมมีการผูกพันหญิงชายในรูปของการเป็นสามีภรรยา และการมีบุตรเป็น
 ผู้สืบทราบ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าจะต้องมีพิธีแต่งงานหรือจดทะเบียนอย่างเป็นทางการ
 เสมอไป อนึ่ง ยังมีระบบเครือญาติ (kinship) คือ นับว่าใครเป็นญาติใคร ญาติสายไหนเป็น
 สายตรง ญาติสายไหนเป็นสายที่ห่าง และเป็นระดับ “เกี่ยวต่อง”

¹³ โปรดดูเอกสารของทบวงมหาวิทยาลัย จัดทำโดยโครงการพัฒนามหาวิทยาลัย (UDC)

¹⁴ Cuber, op. cit., pp. 106-107.

ระบบเครือญาตินี้สำคัญ เพราะเกี่ยวข้องกับ

- (1) การช่วยเหลือกีออกุลกันเป็นพิเศษ
- (2) การรับมารดกทั้งในแง่ของเงินทองและการอาชีพ คือ บิดามารดาไม่ต้องการให้บุตรหรือเครือญาติใกล้ชิดให้ประกอบอาชีพของตนต่อไป
- (3) การปฏิบัติตามข้อห้ามที่มีในทุกสังคมมนุษย์ คือ ข้อห้ามการสมรสในวงเครือญาติใกล้ชิด

7.3 วัฒนธรรมสากลอย่างที่สาม : ทุกสังคมมีการแบ่งนุյงตามอายุและเพศ
ในทุกสังคมมีการกำหนดรูปแบบหรือกระบวนการแห่งพฤติกรรมให้แตกต่างกันตามอายุและเพศ

ก. ในเรื่องอายุนั้นมีการแบ่งโดยถือว่า เมื่อเป็นเด็กมีหน้าที่อย่างหนึ่ง เมื่อโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ย่อมมีหน้าที่แตกต่างออกไป

ข. ในเรื่องเพศนั้นอาจแยกกัน ฯ ออกเป็น “เอกเพศวัฒนธรรม” และ “ทวิเพศ-วัฒนธรรม” ตัวอย่างเช่นดังต่อไปนี้

(1) “เอกเพศวัฒนธรรม” (unisex culture) คือ การให้มี “เอกมาตรฐาน” (Single Standard) เอกมาตรฐาน คือ มาตรฐานอย่างเดียวกันทั้งชายและหญิง โดยไม่มีความแตกต่างในมาตรฐานหรือปัจจัยดังความประพฤติของเพศชายและหญิงตัวอย่าง ได้แก่

(1) การยอมรับว่าผู้หญิงนุ่งกางเกงไปงานสังคมได้ และชายก็ใส่เสื้อสีสดฉาด พอ ฯ กับหญิงได้

(2) การที่ผู้หญิงมีอาชีพอย่างเดียวกับผู้ชายได้ เช่น อาชีพขับเครื่องบิน

(2) วัฒนธรรม “ทวิเพศ” คือการถือ “ทวินมาตรฐาน” (double standard) โดยการแยกมาตรฐาน ได้แก่ การที่ผู้ชายต้องประพฤติตามเกณฑ์ที่แตกต่างไปจากสตรี ในระบบทวิมาตรฐาน ถือว่าชายไม่ควรมีอาชีพตัดผม หรือตัดเสื้อ หรือเป็นบุรุษพยาบาล และในการณ์ที่เป็นผู้หญิงควรอยู่กับเหย้าฝ่าเรือน หรือไม่ก็มีอาชีพที่ถือว่าเหมาะสมกับสตรีเท่านั้น ตัวอย่างคือ ไม่ควรไปเป็นตำราจหญิง หรือเล่นกีฬาหนัก ๆ (มวยปล้ำ, ฟุตบอล)

7.4 วัฒนธรรมสากลอย่างที่สี่ : ทุกสังคมมีการปกครองหรือนิรรัตนาก
รูปแบบการปกครองอาจแตกต่างกันไปตามสภาพของสังคม แต่ระบบการปกครอง หรือระบบการควบคุมการบริหารงานต้องมีในทุกสังคม ในสังคมแบบดั้งเดิม (primitive) การจัดการปกครองจะเป็นไปในเรื่องของการรวมตัวเป็นเผ่าชนและไม่มีรัฐบาลอย่างที่เราญี่ปุ่นแต่ก็จัดได้ว่าเป็นรูปแบบการปกครองอย่างหนึ่ง

7.5 วัฒนธรรมสากลย่างที่ห้า : ทุกสังคมมีศาสนา

ทุกสังคมมีศาสนาหรือมีความเชื่อที่คล้ายศาสนา ศาสนา ณ ที่นี้ใช้ในความหมายทางสังคมศาสตร์ คือ เป็นเรื่องของความเชื่อหรือครรภาระเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (sacred) หรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติ (supernatural)

ศาสนาไม่ได้หมายถึงเฉพาะที่มีศาสดาเท่านั้น ความเชื่อหรือความครรภาระที่เกี่ยวข้องอธิบายไม่ได้เรียกว่าศาสนาได้ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับรุกขเทวดา หรือเทพเจ้าที่อยู่ตามห้องไร่ห้องนา (เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่โพสพ) หรือแม้กระทั่งในมหาสมุทร

7.6 วัฒนธรรมสากลย่างที่หก : ทุกสังคมมีระบบความรู้

ทุกสังคมมีการจัดระบบเรื่องราวที่เกี่ยวกับความรู้ เช่น ความรู้ที่เกี่ยวกับการทำไร่/ينا ความรู้เกี่ยวกับการบริโภคอาหารที่ถูกสุขลักษณะ ความรู้เกี่ยวกับความประพฤติของบุคคลอื่น และความรู้ที่เป็นวิทยาการทั้งหลาย คือ ศาสตร์สาขางาน ๆ แม้ว่าบางสังคมจะไม่มีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ก็จัดได้ว่าจะต้องมี ระบบความรู้ประเภทหนึ่งจนได้ แม้จะถูกเรียกว่า “ล้านสัง” ก็ตาม

7.7 วัฒนธรรมสากลย่างที่เจ็ด : ทุกสังคมมีระบบเศรษฐกิจ

ในทุกสังคมย่อมมีความคิด ความเชื่อ และปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต คือ การผลิต การบริโภค การจำแนกแจกจ่ายสินค้า นอกจากนี้ยังต้องมีระบบในเรื่องการมีสิทธิในทรัพย์สิน

7.8 วัฒนธรรมสากลย่างที่แปด : ทุกสังคมมีกิจกรรมเกี่ยวกับการนันทนาการ (recreation) หรือการเล่นต่าง ๆ (play)

มนุษย์จำเป็นต้องมีการผ่อนคลายอารมณ์ในยามว่าง การละเล่นหรือการพักผ่อนหย่อนใจ อาจแตกต่างกัน แล้วแต่วัฒนธรรมหรือสังคม

การพักผ่อนหย่อนใจแตกต่างกันออกไปในรายละเอียด แต่ที่คล้ายกันก็คือการว่างจากงานที่ทำอยู่ประจำ ในปัจจุบันการพักผ่อนนี้นิยมกันมาก คือ “การท่องเที่ยว” ไม่ว่าจะเป็นภายในประเทศหรือต่างประเทศ

สำหรับกีฬาและการละเล่นก็มีประจำอยู่ทุกชาติ และมีกีฬาบางประเภทซึ่งเข้าข่ายเป็นกีฬาสากล คือ แบดมินตัน เทนนис และฟุตบอล เป็นต้น

7.9 วัฒนธรรมสากลย่างที่เก้า : ทุกสังคมมีศิลปะ

ในทุกสังคมย่อมมีการแสดงออกทางศิลปะ แม้รูปสักขะจะแตกต่างกันออกไป เช่น เจดีย์ไทยกับเจดีย์อินเดีย หรือการวาดรูปที่แตกต่างกันในวัฒนธรรมเชิงกับวัฒนธรรมยุโรป

ศิลปะ ณ ที่นี้หมายถึง การแกะสลัก ปั้นมาการ์ม การตัดตี การวาดภาพ ฯลฯ

8. วัฒนธรรมนีเจพะในมนุษย์

8.1 การเป็นมนุษย์ของคนมิใช่เป็นแต่เพียงสภาวะของร่างกายเท่านั้น แต่หมายถึงการมีวัฒนธรรมตามนัยแห่งสังคมศาสตร์ ข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่างสัตว์กับมนุษย์ คือ สัตว์ไม่มีหรือไม่สามารถมีวัฒนธรรมได้

8.2 ปกติสัตว์ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ (อินสติงค์-instinct) และมีการเรียนรู้บ้างพอประมาณ แต่เป็นในระดับต่ำ

8.3 สัตว์โลกบางประเภทใช้สัญชาตญาณให้เป็นประโยชน์เป็นของน่าทึ่งมาก ตัวอย่าง “ได้แก่”

ก. กรณีที่นกกระจาบทำรังได้สวยงาม แต่รังนกกระจาบมิได้มีลักษณะแห่งการเป็นวัฒนธรรม รังนกกระจาบมิได้มีรับนาการหรือเปลี่ยนแปลงเหมือนเคหสถานบ้านช่องของมนุษย์ (ซึ่งแตกต่างจากกันอยู่เสมอ)

ข. รังผึ้ง

ค. จอมปลวก¹⁵

9. วัฒนธรรมไม่นมัสในสังคมที่ต่ำกว่ามนุษย์ (Subhuman societies)

9.1 สัตว์บางจำพวกมีชีวิตสังคมที่มีระเบียบร้อยร้อยสมควร ตัวอย่างคือ

ก. นกบางจำพวกยึดคู่ครองเดียวตลอดกาล

ข. แมลงบางจำพวก “ได้แก่” มด และผึ้งมีระบบชีวิตสังคมที่สับซ้อน สังคมผึ้งมีการแยกงานเฉพาะ มีการสั่งงานกันอย่างมีระเบียบ มีการจำแนกหน้าที่และเอกสารสิทธิ์ต่าง ๆ แต่สังคมผึ้งก็ยังขาดลักษณะแห่งการเป็นวัฒนธรรม

9.2 แม้ผึ้ง มด นกกระจาบหรือซึ่งจะมีความสามารถเพียงใด แต่โดยปกติความสามารถนั้นเกิดขึ้นโดยใช้สัญชาตญาณ คือ มีมาแต่กำเนิดและมิได้มีการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากสัญชาตญาณแตกต่างจากการเรียนรู้เชิงสังคม (social learning) ซึ่งเกิดจากอบรมหรืออกล่องเกลาโดยสิ่งแวดล้อม อย่างที่เรียกว่า “สังคมกรณ์” หรือ “สังคมประภุต”

9.3 จะสังเกตเห็น “ได้ว่าจอมปลวกมีลักษณะคล้ายกันทุกชนิดแห่ง” ซึ่งผิดกับบ้าน (วัฒนธรรม) ของคนซึ่งมีรูปร่างแตกต่างกันไปมาก เช่น บ้านไทยโบราณแตกต่างจากบ้านของคนไทยสมัยนี้ หรือบ้านของคนไทยแตกต่างจากบ้านของคนพม่าหรือคนอินโดเนเซีย

¹⁵Ogburn and Nimkoff, op. cit., p. 48.

10. สาเหตุแห่งการนี้วัฒนธรรมในมนุษย์

สาเหตุที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์โลกอื่น ๆ ในเรื่องของการวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการรวมทั้งปัจจัยต่อไปนี้ คือ

- (1) ความสามารถในการเรียนรู้
- (2) ความสามารถในการสื่อสาร และ
- (3) การที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ผูกพันกับเวลา

10.1 ความสามารถในการเรียนรู้

ก. มนุษย์เป็นสัตว์โลกอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า “เวไนยสัตว์” การเป็นเวไนยสัตว์ คือ การสอนได้ การอบรมได้ หรือการเรียนรู้ได้ คือ การปรับปรุงแก้ไขตนเองได้ สภาวะเช่นนี้ ทำให้มนุษย์สามารถสร้างความจำเป็นในปัจจัย 4 ได้อย่างดี คือ รักษาอาหาร รักษาอาหารให้สะอาดมีดụลักษณ์ รักษาสิ่งที่อยู่อาศัย รักษาการทำเครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ ที่สอดคล้องตามความเหมาะสม รักษาทัยาและผลิตยาไว้ใช้ รักษาจักระเปี่ยบทางสังคม รักษาการจัดให้มีการศึกษา และระบบการศึกษา รักษาการก่อตั้งและจัดรูปแบบองค์การของเมือง รักษาบ้านเมือง ศาสนานา รักษาพัฒนาตน รักษาพัฒนาครอบครัว พัฒนาชุมชนและพัฒนาบ้านเมือง

ข. สัตว์โลกประเภทอื่นนั้นพอสอนได้บ้าง แต่มีความสามารถเรียนรู้ในระดับต่ำกว่ามนุษย์มาก

ค. สัตว์โลกประเภทที่เรียกว่า “ลิงใหญ่” (ape)¹⁶ ที่เรียกว่า ชิมแพนซี (chimpanzee) ถึงแม้จะเฉลี่ยวฉลาดเพียงใดก็ยังไม่เท่ามนุษย์ผู้ซึ่งได้ผ่านการวิวัฒนาการมาหากว่าชิมแพนซี

ลิงชิมแพนซีมีหัวแม่มือคล้ายมนุษย์ แต่ก็ไม่สามารถเรียนใช้เครื่องมือต่าง ๆ ได้ค่อนข้างเท่ามนุษย์ อันนี้ มีการทดลองโดยนักวิชาการสองท่านคือ Kellogg and Kellogg, 1933 นักวิชาการสองท่านได้นำอาหารกินมนุษย์และลูกชิมแพนซีมาเลี้ยงด้วยกัน โดยให้สิ่งแวดล้อมเหมือนกันมากที่สุด เท่าที่จะมากได้ พฤติกรรมหลายอย่างคล้ายกันก็จริง แต่เมื่อต่างโโค้ชแล้วปรากฏว่าเด็กสามารถเรียนได้เร็วกว่าลูกลิงชิมแพนซีมาก

¹⁶ลิงใหญ่มี 3 ประเภทสำคัญ คือ ลิงโอรัง-อูตัง (Orang-utang) ลิงกอริลล่า (gorilla) และลิงชิมแพนซี และก็เรียกว่า ลิงประเภทหลังนี้มีสมบัติปัญญาสูงกว่าลิงใหญ่และสัตว์โลกประเภทอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ ในหนนี้イヤเรื่องคิงคองนั้น คิงคองเป็น กอริลล่า

10.2 การสื่อสารของสัตว์และมนุษย์

ก. การสื่อสารในสัตว์

สัตว์โลกประเภทต่าง ๆ สามารถติดต่อสื่อสารได้บ้าง แต่เป็นไปในระดับต่ำมาก ในกรณีมนุษย์มีการสื่อสารโดยใช้ภาษาหรือใช้สัญลักษณ์ได้ สัตว์อาจส่งสัญญาณ เช่น ร้องเพลง ในการแจ้งของการบินหรือ ในการแจ้งของผึ้ง การเห่าหอนของสุนัข แต่พฤติกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือโดยสัญชาตญาณมากกว่าโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้

ข. การสื่อสารในมนุษย์

มนุษย์ไม่เพียงแต่มีภาษาพูด (oral language) แต่มนุษย์ในแทนทุกสังคมยังมีภาษาเขียน การมีภาษาเขียนช่วยในการเก็บรักษาและถ่ายทอดรัตนธรรมอื่น ๆ ได้

อนึ่ง ภาษาเขียนนั้นมีได้หมายถึงตัวอักษร สระ และวรรณยุกต์เท่านั้น แต่ยังหมายถึง การใช้ “ตัวเลข” ซึ่งช่วยในการพัฒนาการของสติปัญญาอย่างมหาศาล

นอกจากนี้ “ภาษา” หรือระบบการสื่อสารของมนุษย์ได้พัฒนาไปมาก ดังจะเห็นได้ว่า มีสัญลักษณ์หรือภาษาของ “เครื่องสมองกล” (computer) เช่น ภาษา Cobol ภาษา Fortran และภาษา BASIC เป็นต้น

10.3 มนุษย์เป็นสัตว์ที่ผูกพันกับกาลเวลา

มีคำกล่าวว่า “นกและสัตว์ป่าอยู่ในโลก แต่มนุษย์อยู่ในห้องจักรวาล” คำกล่าววนั้น หมายความว่า บรรดาสัตว์โลกอื่น ๆ สามารถใช้วิถอยู่เฉพาะใน “ปัจจุบัน” เท่านั้น คือ ไม่สามารถคิดย้อนหลังกลับถึง “อดีต” และติดต่อไปใน “อนาคต” ได้

มนุษย์มีลักษณะทางชีววิทยาที่แตกต่างจากสัตว์ จึงสามารถมีประวัติศาสตร์และสามารถคิดข้ามหัวงแห่งกาลเวลาได้

สภาพที่เรียกว่า “ผูกพันกับกาลเวลา” “time-binding” เช่นนี้ย่อมสืบต่องกันได้ทั้ง ๆ ที่มนุษย์แต่ละคนเกิดและตายไป พุดอีกอย่างหนึ่งคือ มนุษย์ตายไปแล้ว ได้ทิ้งผลงานไว้ทำให้คนรุ่นหลังศึกษาได้ แต่ไม่ใช่เพียงแค่ศึกษาจากอดีต มีการคิดก้าวไปข้างหน้าสู่อนาคตด้วย¹⁷

11. อนุวัฒนธรรม

“อนุวัฒนธรรม” เป็นศัพท์ที่แปลภาษาอังกฤษ (subculture) ซึ่งบางครั้งจะมีการใช้ว่า “วัฒนธรรมย่อย”, “องค์มติ” หรือ “สังกัด” (concept) แห่งอนุวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการที่ถือว่าวัฒนธรรมมีขอบเขตหรืออาณาบริเวณ (culture area) อนุวัฒนธรรมกินขอบเขตที่กว้างขวาง

¹⁷ อุปเมินใน Paul H. Landis, *Introductory Sociology* (New York : Ronald Press, 1958), pp. 40-41.

กว่าทั้งในแง่ภูมิศาสตร์และในแง่จำนวนคน เมื่อพูดถึง “รัฐธรรมนูญ” ของคนไทยมักใช้ในความหมายว่าเป็นสังคมที่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งประเทศ และเป็นสังคมของคนทุกคนหรือคนส่วนใหญ่ในสังคมไทย

ดังนั้น จึงมักแบ่ง “อนุรัฐธรรมนูญ” ออกเป็น 3 ประเภท คือ

- (1) อนุรัฐธรรมนูญท้องถิ่น (มองในแง่ภูมิศาสตร์)
- (2) อนุรัฐธรรมนูญอาชีพ ซึ่งเป็นส่วนย่อยของสังคม และ

(3) อนุรัฐธรรมนูญของศาสนาเชื้อชาติ (ซึ่งเป็นสังคมย่อยของสังคม) จะได้แจ้งแจงความหมายเสียก่อน ดังนี้

11.1 คำนิยาม มีผู้ให้คำนิยาม “อนุรัฐธรรมนูญ” ดังนี้ เช่น

ก. ความหมายที่หนึ่ง อนุรัฐธรรมนูญได้แก่ “รูปแบบของพฤติกรรมซึ่งเกี่ยวพันกับรัฐธรรมนูญของสังคม แต่ยังสามารถดูออกได้ว่าแตกต่างกัน” กล่าวคือ เป็นรูปแบบของพฤติกรรมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่มีเอกลักษณ์ของตนเองในสังคม¹⁸

ข. ความหมายที่สอง อนุรัฐธรรมนูญ ได้แก่ “รูปแบบแห่งพฤติกรรมซึ่งมีลักษณะเด่นเฉพาะตนเองในส่วนที่สำคัญ ๆ แต่มีลักษณะที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญหลักในสังคม”¹⁹

ค. ความหมายที่สาม อนุรัฐธรรมนูญ ได้แก่ “การมีความคิด การมีความรู้และการมีการกระทำที่มีลักษณะเด่นชัดของสมาชิกของสังคม ซึ่งมีแตกต่างจากสังคมส่วนใหญ่”²⁰

11.2 ทัศนะเกี่ยวกับอนุรัฐธรรมนูญ

นักวิชาการบางท่านเห็นว่า รัฐธรรมนูญในความหมายว่า “รัฐธรรมนูญไทย” หรือ “รัฐธรรมนูญอเมริกัน” ไม่มี กล่าวคือรัฐธรรมนูญไม่มี แต่ถือว่ามีเฉพาะส่วนที่ต่าง ๆ กันเรียกว่า อนุรัฐธรรมนูญแต่ละท้องถิ่น อนุรัฐธรรมนูญแต่ละเชื้อชาติ หรืออนุรัฐธรรมนูญผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ กัน

หลายอนุรัฐธรรมนูญกันจึงเรียกว่า “รัฐธรรมนูญ” ดังนั้นตามความเห็นนี้อาจกล่าวได้ว่า รัฐธรรมนูญไทย คือ ผลกระทบแห่งอนุรัฐธรรมนูญประเภทต่าง ๆ กัน

อย่างไรก็ตาม หากสังเกตให้ดีจะเห็นว่า ในสังคมแต่ละสังคมมีหลายสิ่งหลายอย่างที่เรียกว่าเป็น “รัฐธรรมนูญ” ร่วมของสังคมนั้น ตัวอย่าง คือ อาจกล่าวรวม ๆ ได้ว่าคนไทยใจดีหรือ

¹⁸Paul B. Horton and Chester Hunt, *Sociology* (4th ed., Mc. Graw Hill, 1980), p. 59. *Sociology (International Student Edition*, 5th ed., 1980), p. 69.

¹⁹Leonard Broom and Philip Selznick, *Sociology* (5th ed., New York : Harper & Row, 1973), p. 75

²⁰James W.V. Zanden, *Sociology* (4th ed., Wiley, 1979), p. 67.

คนไทยเกรงใจคนง่าย ลักษณะ “เกรงใจ” อาจแตกต่างกันระหว่างภาคต่าง ๆ ของประเทศแต่ ยังถือว่าเป็นความเกรงใจของคนไทยอยู่นั้นเอง

11.3 ปฏิวัตินธุรกิจ

มีศัพท์ที่เกี่ยวกับลักษณะแห่งการเป็นอนุรัณดรรมา คือที่ผู้เรียนเรียงเปล่าว่า “ปฏิวัตินธุรกิจ”²¹ (counterculture) หมายถึงลักษณะของกลุ่มชนบางกลุ่มที่ “ต่อต้าน” ธุรกิจส่วนใหญ่ ในสังคม ตัวอย่าง คือ คนส่วนใหญ่ยอมรับสถาบันครอบครัว แต่ผู้ที่มีลักษณะเป็น “ปฏิวัตินธุรกิจ” คือผู้ถือว่าไม่จำเป็นต้องมีการสมรสและจะเป็นอย่างเป็นทางการ ได้แก่ การอาชัย อภิญญาด้วยกันโดยไม่มีพิธีตรอง และไม่มีการให้กฎหมายยอมรับ

12. อนุรัณดรรมาทางเชื้อชาติและศาสนา

อนุรัณดรรมาอาจแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ เช่น อนุรัณดรรമของชนชั้น (Social class) อนุรัณดรรມในแง่เพศชายหรือเพศหญิง อนุรัณดรรມตามวัย (กลุ่มอายุ) อนุรัณดรรມ นักศึกษา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม โดยปกติแบ่งอนุรัณดรรโมอกเป็นสามประเภท ได้แก่ อนุรัณดรรมาทางเชื้อชาติและศาสนา อนุรัณดรรมาท้องถิ่นและอนุรัณดรรมาเชื้อพันธุ์ ที่นี้ จะกล่าวถึง อนุรัณดรรມของเชื้อชาติและศาสนาเสียก่อน

12.1 อนุรัณดรรมาทางเชื้อชาติและศาสนา ได้แก่ อนุรัณดรรมาที่แตกต่างกันในระหว่าง กลุ่มชนที่มีเชื้อชาติและมีศาสนาต่าง ๆ กันในสังคมหนึ่ง

คำว่า “ethnic” ในภาษาอังกฤษเกี่ยวพันกับเรื่อง “เชื้อชาติ” แต่ต่อมา มีการใช้กว้างขวาง จนหมายถึง ลักษณะต่าง ๆ ที่เกี่ยวพันกับเชื้อชาติ คือ การมีภาษาและศาสนาที่แตกต่างออกไปด้วย

ตัวอย่าง คือ กรณีคนเชื้อสายจีนในมาเลเซียมักพูดภาษาจีนได้ นับถือศาสนาพุทธหรือ ศาสนาแบบจีน (บูชาบรรพบุรุษ ฯลฯ) ซึ่งแตกต่างจากคนมาเลฯ ที่ถือกันว่าเป็น “ภูมิบุตร” (Bhumi-putra) คือ ได้มีกรากอยู่ที่บริเวณนั้นเป็นเวลาช้านานมาแล้ว คนมาเลฯ หรือคนภูมิบุตรย่อมพูด ภาษามาเลฯ ได้อย่างคล่องแคล่ว และมักนับถือศาสนาอิสลาม

12.2 กรณีสหรัฐอเมริกาอนุรัณดรรในทางเชื้อชาติหรือศาสนา มีตัวอย่าง เช่น ใน สหรัฐอเมริกาในจำนวนประชากรในอเมริกัน 235 ล้านคน²² (ตัวเลขมีเฉพาะการสัมมะโนในปี

²¹Zanden, op. cit., pp. 69-70.

²²World Almanac and Book of Facts 1984, ed. by Dan Golenpaul (Newspaper Enterprise, 1983), pp. 197-200.

ค.ศ. 1980 ซึ่งมีประมาณ 227 ล้านคน) สำหรับประชากรชนกลุ่มน้อย (minorities) ต่าง ๆ กันดังนี้ คือ

- ก. เชื้อสายนิโกรประมาณ 26 ล้านคน (ประมาณ 11%)
- ข. เชื้อสายเม็กซิกัน (Hispanic Americans) ประมาณ 14 ล้านคน
- ค. เชื้อสายจิวประมาณ 6-7 ล้านคน
- ง. เชื้อสายจีนหรือเป็นจีโนเมริกัน (American Chinese หรือ Chinese Americans) จำนวนหนึ่ง

จ. เชื้อสายญี่ปุ่นหรือเรียกว่า “นิเซ” และ “桑塞” (Nisei, Sansei)²³

ฉ. คนเชื้อสายโปแลนด์ (จากโปแลนด์)

ช. เชื้อสายอิตาเลียน

ชช. คนเชื้อสายเยอรมัน

ฉฉ. คนพื้นเมืองเดิม คือ คนอเมริกันอินเดียนหรือที่เรียกว่า “อินเดียนแดง” ฯลฯ

คนไทยกลุ่มน้อยเหล่านี้มีวัฒนธรรม (หรืออนุวัฒนธรรม) ของตนเองซึ่งผิดแยกไปจากวัฒนธรรมของคนอเมริกันผิวขาว ข้อแตกต่างเห็นได้ในเรื่องเครื่องแต่งกาย ภาษา รสนิยม ศาสนา ความเห็นทางการเมือง ฯลฯ

12.3 กรณีในอินเดีย

มีเชื้อสายต่าง ๆ กันรวมถึงฝรั่งหรือเชื้อสายยุโรปอยู่ด้วยคนเชื้อสายและศาสนาต่าง ๆ กัน เช่น

- (1) ชาวปัญจาบ (Punjabi) จำนวนหนึ่งนับถือศาสนาซิกข์ หรือ สิกข์ (Sikhism)
- (2) ชาวเบงกอลี
- (3) ชาวมัธราส
- (4) ชาวทมิฬ
- (5) ชาวมหาราษฎร์ เป็นต้น

²³นิเซ คือ บุตรของคนญี่ปุ่นผู้ซึ่งได้ไปตั้งรกรากในสหรัฐอเมริกา นิเซเกิดจากพ่อแม่ญี่ปุ่นจากคินแคนญี่ปุ่น สำหรับบุตรของนิเซ (ที่ทั้งพ่อแม่เป็นนิเซ) เรียกว่า “ซังเซ” ค่าว่า “นิ” ใน “นิเซ” แปลว่า สอง คือช่วงที่สอง และ “ซัง” ใน “ซังเซ” คือสาม ได้แก่ ช่วงที่สาม หมายถึง ช่วงที่ห่างจากความเป็นญี่ปุ่นในคินแคนอาทิตย์อุทัย ซึ่งตามความเชื่อของคนญี่ปุ่นสมัยก่อน ถือว่าเป็นคินแคนศักดิ์สิทธิ์

12.4 กรณีในประเทศไทย

ประเทศไทยมีอนุวัฒนธรรมเชิงเชื้อชาติและศาสนาอยู่บ้าง เช่น

- ก. เชื้อสายจีนมีประเพณีไหว้เจ้าหรือเคารพบรรพบุรุษในบางทศกาล
- ข. เชื้อสายมอญ
- ค. เชื้อสายเขมร
- จ. เชื้อสายญี่ปุ่น
- ฉ. เชื้อสายชาวเวียดนาม เช่น โน้ง, สีช้อ, และกะเหรียง

12.5 กรณีในญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นมีลักษณะเป็นสังคมแบบเอกรูป หรือ “สมานรูป” (homogeneous) มากแต่ก็ยังมีคนเชื้อชาติต่าง ๆ อยู่ในญี่ปุ่นเหมือนกัน เช่น

- ก. ไอนุ (Ainu) ซึ่งอยู่ในเกาะ Karafuto และ Hokkaido
- ข. คนที่อาศัยอยู่ในญี่ปุ่นแต่เมืองเชื้อสายเกาหลี อาศัยอยู่บ้างท้องที่ของมหานครโตเกียว

12.6 กรณีพม่า

พม่ามีประชากรที่มีอนุวัฒนธรรมของตนเอง เช่น

- ก. กะเหรียง (Karen) หรือที่ใช้อีกศัพท์หนึ่งได้แก่ “ยาง”
- ข. ไทยใหญ่หรือพواกฉบัน (Shan)

12.7 กรณีครีลังกา

ในประเทศไทยนี้มี 2 กลุ่มเชื้อชาติและศาสนาใหญ่ ๆ มีอนุวัฒนธรรมของตนเอง คือ ชาวสิงห์ (Sinhala) นับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ และชาวมิช (Tamil) ผู้ซึ่งมักนับถือศาสนา Hindu

13. อนุวัฒนธรรมท้องถิ่น (Regional subculture)

13.1 สภาพทางภูมิศาสตร์มีส่วนทำให้ชนบทมีนิยมประเพณี ภาษา สำเนียงพูด การแต่งกาย ลักษณะเคหสถาน การประกอบอาชีพ อุปนิสัยใจคอแตกต่างออกไปบ้าง pragmatics การณ์เช่นวนานี้มีทุกแห่งในโลก ดังจะยกตัวอย่างต่อไปดังนี้

13.2 กรณีประเทศไทย

- ก. ภาคเหนือ และภาคอีสานมีเอกลักษณ์ของตนเองในทางดุริหรือนิยายท้องถิ่น

ภาคอีสานมักจะนิยมพelog จังหวะเร็ว เช่น พelog “สาวบ้านแท้” หรือ “สาวลวง” ทางล้านนาไทย หรือภาคเหนือนิยมพelog จังหวะช้า เช่น พelog “น้อยใจยา”²⁴

ข. อนึ่ง สำเนียงภาษาที่ผิดเพี้ยนไปด้วย ภาคใต้ของไทยมีอนุรัณธรรมที่เห็นได้ชัด ในลักษณะหลายประการ เช่น คนในภาคนั้นมักพูดสั้น ๆ และพูดร็อว์

ค. ในด้านประเพณีที่แตกต่างกันก็มี เช่น การผูกมือเมื่อหารือทำนายครีสต์วันรับภัยในภาคเหนือ มีการ “รดน้ำดำหัว” ในโอกาสวันสงกรานต์ ซึ่งถือว่าเป็นรันช์ปีใหม่แบบไทย และมีการให้ความสำคัญเป็นพิเศษมากกว่าในภาคอื่น ๆ

ง. ในทางนันทนาการการละเล่นที่แตกต่างกัน เช่น ภาคอีสานมีการเล่นบ่องไฟ

จ. ในด้านดนตรี จะเห็นว่าพelog บางประเภทเป็นเอกลักษณ์ของภาคกลาง เช่น พelog ฉ่อย รำตัด พelog เรือ สำหรับภาคอีสานนิยมพelog หม้อสำ การเป่าแคน

อย่างไรก็ตี การไปมาหาสู่กันระหว่างภาค การที่มีการเรียนในโรงเรียนที่มีหลักสูตรคล้าย ๆ กัน การได้ศึกษาพญานคร การได้ศึกษาหัตถศิลป์ ทำให้ลักษณะของวัฒนธรรมห้องถินลดลงไปบ้าง และมีแนวโน้มที่จะรับวัฒนธรรมแบบกลยุทธ์ ซึ่งไม่ใช่ว่าเป็นของภาคกลาง แต่เป็นวัฒนธรรมที่มีการส่งทอดต่อมากทางสื่อมวลชนอย่างมาก คือ การรับวัฒนธรรมตะวันตก ดังจะเห็นได้จาก การนิยมพelog สายลก การแต่งกายแบบสายลก เป็นต้น

13.3 กรณีสหวัสดิ์เมริกา

ความแตกต่างของภาคต่าง ๆ ของประเทศหรืออนุรัณธรรมแห่งห้องถินมีปรากฏ เช่น คนในกลุ่มลัครูที่เรียกว่า แทนอังกฤษใหม่ หรือ New England (เช่น นิวเอมเชียร์ โรดไอส์แลนด์) แตกต่างกับคนทางภาคใต้ (เช่น เท็กซัส) และคนภาคตะวันตก เช่น (แคลิฟอร์เนีย)

13.4 กรณีปากีสถาน

อนุรัณธรรมที่แตกต่างกันเห็นได้ชัดระหว่างผู้ที่อยู่ปากีสถานตะวันตกและตะวันออก และความแตกต่างระหว่างภาคนี้ได้ขยายรุนแรงจนกลายเป็นสองครम และทำให้ประเทศเกิดใหม่ คือ บังคลาเทศ ซึ่งได้แก้ ปากีสถานตะวันออกเดิม คนบังคลาเทศมีเชื้อสายแบบกาลี และแตกต่างกันในเรื่องนิภัยทางศาสนา กับปากีสถานตะวันตก

²⁴ การสะกดต้องใช้ไม่ “ໄ” เพราะหมายถึง ໄใช หรือใช ไม่ใช “ໃ” ในความหมายของภาษาภาคกลาง

14. อนุวัฒนธรรมทางอาชีพ (occupational subculture)

14.1 ผู้ที่ประกอบอาชีพแต่ละอาชีพมักจะมีแบบหนึ่งหรือวิถีการดำรงชีวิตแตกต่างกัน (life-styles) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะอาชีพนั้น ๆ ด้วยร่าง คือ

- ก. ชาวไร่ชาวนาอยู่ในวิถีแห่งการดำรงชีวิตแตกต่างจากชาวสวนหรือชาวประมง
- ข. ตำรวจและทหารอยู่ในวงการแห่งจะเปลี่ยนวินัย และทัศนคติแตกต่างกัน พลเรือนบ้างไม่มากก็น้อย
- ค. ผู้ทำเหมืองแร่อยู่ในอนุวัฒนธรรมแตกต่างจากผู้ทำสวนยาง

14.2 กรณีอินเดีย

ในอินเดียความแตกต่างในเรื่องอนุวัฒนธรรมของแต่ละอาชีพมีอย่างมากจนก่อให้เกิดระบบวรรณะ (varna) ขึ้นมา

ก. วรรณะใหญ่ ๆ ของอินเดียมีด้วยกันทั้งหมด 4 วรรณะ คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ (พ่อค้า) ศูกร (ผู้ใช้แรงงาน)

ชนชาติ หรือ “ผู้ที่แตะต้องไม่ได้” (untouchable) คือ ถือว่าต้องอยู่ในอภิญญา วรรณะ แต่เมื่อมาติดคนชี ผู้ได้รับฉายาว่าบิดาแห่งอินเดียคือใหม่ได้พิพารณาไม่สามารถพำนกของพวากชนชาติด้วยวิถีการต่าง ๆ รวมทั้งด้วยการให้ฉายาใหม่ว่าเป็น “หริชัน” (Harijan) ซึ่งแปลตามตัวอักษรว่า “ได้แก่ “ผู้เกิดจากพระเจ้า” คือถือว่ามีฐานะเท่ากันทุกคน เรียกได้ว่ามี “ความเสมอภาค” ภายในระบบวรรณะที่แบ่งออกเป็น 4 วรรณะใหญ่ ยังมีการแยกออกเป็นวรรณะย่อยหรือ ชา-ติ (jati) ชา-ติ (เป็นไม่ติดกัน) หมายถึง การแยกประเภทบุคคลออกเป็นกลุ่มอาชีพย่อย ๆ อีกด้วย ดังจะเห็นได้ว่า แม้ชุมชนจะเป็นพราหมณ์ (วรรณะ) แต่ ชา-ติ (วรรณะย่อย) ของชุมชนนั้น คือ พราหมณ์ประเภทภิกขุจารี ไม่ใช่พราหมณ์ที่มี ชา-ติ เป็นนักบวชหรือผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ จะยกตัวอย่าง ระบบวรรณะ โดยเรียงลำดับจากที่สูงสุดไปยังที่สุดตั้งนี้คือ

(1) วรรณะพราหมณ์ - แบ่งออกเป็น ชา-ติ เช่น พราหมณ์ทางพิธีกรรม พราหมณ์ทางการสอนหนังสือ ฯลฯ

(2) วรรณะกษัตริย์ - แบ่งออกเป็น ชา-ติ เช่น ผู้มีอาชีพเป็นนักปักครองทหาร นักปักครองพลเรือน ผู้ทำหน้าที่บริหารต่าง ๆ ฯลฯ

(3) วรรณะแพศย์ - แบ่งออกเป็น ชา-ติ เช่น ชา-ติ หรือ ผู้มีอาชีพเป็นพ่อค้าของ ชา ผู้มีอาชีพค้าเนื้อสัตว์ ผู้มีอาชีพขายที่ดิน ฯลฯ

²⁵ ได้มีสาขาวิชานามวิทยาที่เรียกว่า สังคมวิทยาการอาชีพ (sociology of occupations)

(4) วรรณคูณ - แบ่งออกเป็น ชา-ติ คือผู้มีอาชีพเป็นกรรมกร ผู้มีอาชีพเป็นชาวไร่ชานนา ฯลฯ

แต่ละวรรณะและแต่ละชา-ติ เหล่านี้ย่อมมีขบวนปฎิบัติ (ritual) สิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” ของตนเอง อันเรียกได้วาเป็น “อนุรัตนธรรมของการอาชีพ” ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มผู้ประกอบอาชีพ (คือ ตามวรรณะ หรือตาม ชา-ติ) อื่น ๆ

15. บริเวณวัฒนธรรม (Culture areas)

วัฒนธรรมปรากฏอยู่ตามที่ต่าง ๆ คือในสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้นจึงมีศัพท์เรียกว่า “บริเวณวัฒนธรรม” เกิดขึ้น ดังจะอธิบายต่อไป

15.1 นิยาม

ก. คำนิยามที่หนึ่ง “บริเวณวัฒนธรรม” หมายถึง “พื้นที่แห่งหนึ่งซึ่งวัฒนธรรมอันมีลักษณะเด่นเฉพาะตัว (ลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์) ครอบคลุมอยู่”

ข. คำนิยามที่สอง บริเวณวัฒนธรรม “ได้แก่ “ส่วนหนึ่งของมนุษยชาติซึ่งมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน โดยความคล้ายคลึงนั้นทำให้มีการยอมรับ หรือปฏิเสธวัฒนธรรมใหม่ ๆ ในอัตราส่วนเดียวกัน”²⁶

15.2 ประเภทของบริเวณวัฒนธรรม

ก. นักวิชาการบางท่านถือว่าห้องโลกเป็นบริเวณวัฒนธรรมเดียวกัน คือวัฒนธรรมแห่งความเป็น “มนุษย์” ของโลก ซึ่งแตกต่างจากมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตอย่างอื่น เช่น การถือของนวนิยายหรือจินตนากการเกี่ยวกับมนุษย์นอกโลก หรือตัว E.T. (Extra Territorial) ซึ่งแปลตามตัวอักษรว่า “ผู้อยู่นอกพิภพ”

ข. นักวิชาการบางท่านถือว่ามีบริเวณวัฒนธรรมในรูปของซีกโลก “ตะวันออก” และซีกโลก “ตะวันตก” ถือเป็นระดับซีกโลก ตัวอย่าง คือ

(1) บริเวณวัฒนธรรมตะวันตก (Euro-American culture area) ซึ่งหมายถึง วัฒนธรรมของชาวยุโรปและคนในสหรัฐอเมริกา ลักษณะสำคัญได้แก่ การใช้ภาษาที่รากศัพท์มาจากภาษาลาติน การมีสภาพเป็นสังคมอุดมสังคม และการมีคนส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์เที่ยน เป็นต้น

²⁶ คุณรำเกียดความท่านองเรียกนี้ใน P. Fairchild, *Dictionary of Sociology and Related Sciences*, Littlefield, 1959. ภายใต้เรื่อง “Culture Area”

(2) บริเวณวัฒนธรรมตะวันออก (Oriental culture area) หมายรวมถึง อินเดีย จีน และประเทศไทย ๆ ในเอเชีย ลักษณะสำคัญมักเป็นในรูปของวัฒนธรรมรวมที่คำนึงถึง “หน้า” คือเป็นห่วงเรื่อง “เกียรติ” หรือ “ศักดิ์ศรี” ดังจะเห็นได้ว่าหากมีการมองหน้ากันมักเกิดเรื่องได้ง่าย นอกจากนี้มักถือกันว่าวัฒนธรรมแบบตะวันออกเป็นแบบเกษตรกรรม การเศรษฐกิจหนักไปทาง “การผลิต” มากกว่าการให้ “บริการ” ในสังคมแบบเกษตรกรรมจะมีถนนหนทางน้อย การคมนาคมไม่สะดวกนัก เครื่องโทรศัพท์ โทรพิมพ์ ฯลฯ มีน้อย อนึ่งการใช้เครื่องทุ่นแรง เครื่องจักรหรือเครื่องกลแบบอัตโนมัติ (automation) มีน้อยกว่าบริเวณวัฒนธรรมตะวันตก ในวัฒนธรรมแห่งชีกโลกตะวันตกนิยมใช้สิ่งที่เรียกว่า “เทคโนโลยีสูง” (เรียกย่อ ๆ กันว่า Hi-Tech) ตัวอย่างคือ การใช้หุ่นยนต์ (robot) ในการประกอบรถยนต์หรือแม้กระทั่งในการตรวจสอบใช้

15.3 ข้อสังเกต

ก. การแบ่งวัฒนธรรมเป็นตะวันออกหรือตะวันตก มีแนวโน้มที่จะตรงกับความเป็นจริงน้อยลง ทั้งนี้ เพราะสภาพทั่วโลกกำลังเปลี่ยนไปจนมีลักษณะคล้าย ๆ กันมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลได้เกิดขึ้นภายหลังมาสังคมโลกครั้งที่สอง ประมาณ 40 ปีมาแล้ว นั่นคือ การเข้าสู่ยุค “สังคมอุตสาหกรรม” อย่างเต็มตัว และในบางประเทศนี้ เช่น สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น กำลังเปลี่ยนแปลงเข้าสู่การเป็นสังคมประเภทที่มีการใช้เครื่องทุ่นแรงแทนคนเกือบทั้งหมดและวิธีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปมากจนมีลักษณะเป็น “สังคมยุคภายหลังสมัยอุตสาหกรรม” (post-industrial society)

ในยุคภายหลังอุตสาหกรรมนี้คนจะทำงานด้วยการใช้แรงน้อยลง เครื่องมือเครื่องใช้อัตโนมัติมีมากขึ้น เช่น การเปิดประตูบ้านก็อาจใช้ระบบ “การสั่งควบคุมทางไกล” (remote control) ซึ่งอาจติดตั้งอยู่ที่ในตัวบ้าน เช่นเดียวกับเครื่อง remote control ที่ใช้ในการปรับช่องต่าง ๆ ของวิทยุโทรศัพท์โดยไม่ต้องลุกขึ้นไปปรับเปลี่ยนใกล้ ๆ

ดังนั้น ผลที่ตามมาก็คือการว่างงานจะมากขึ้น การว่างงานเริ่มเป็นลักษณะของสังคมตะวันตกที่เด่นชัดมากยิ่งขึ้น

ข. อาฟริกามีสภาพหลายอย่างเป็นเอกเทศ จึงอาจจัดเป็นบริเวณวัฒนธรรมของตนเองโดยเฉพาะก็ได้

ค. กรณี拉ตินอเมริกา (Latin America) ก็อาจแยกเป็นบริเวณวัฒนธรรมทั้งทวีป คือ ลักษณะคล้าย ๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นอเมริกากลางหรือเมริกาใต้

15.4 บริเวณวัฒนธรรมระดับชาติ

บริเวณวัฒนธรรมอาจใช้ในความหมายที่แคบลงมาอีก คือ ระดับชาติ ตัวอย่าง คือ อาจสื่อว่า

- ก. ประเทศไทยเป็นบริเวณวัฒนธรรมหนึ่ง
- ข. ประเทศไทยเป็นบริเวณวัฒนธรรมหนึ่ง
- ค. สหรัฐอเมริกาเป็นบริเวณวัฒนธรรมหนึ่ง
- ง. จีนเป็นบริเวณวัฒนธรรมหนึ่ง

15.5 บริเวณวัฒนธรรมภายในประเทศ

ภายในประเทศไทย ๆ อาจแบ่งวัฒนธรรมออกเป็นบริเวณต่าง ๆ ที่ย่อลงไปได้อีก แยก เป็นภูมิภาคดังตัวอย่างต่อไปนี้

- ก. สหรัฐอเมริกา อาจแยกเป็น
  - (1) บริเวณวัฒนธรรมภาคเหนือ
  - (2) บริเวณวัฒนธรรมภาคใต้
  - (3) บริเวณวัฒนธรรมภาคตะวันออก
  - (4) บริเวณวัฒนธรรมภาคตะวันตก

บริเวณวัฒนธรรมในระดับห้องถินนี้จะใช้ศัพท์ว่า บริเวณ “อนุวัฒนธรรม” แต่ ไม่มีผู้ใดใช้ศัพท์นี้ ดังนั้นจึงควรใช้ศัพท์บริเวณวัฒนธรรมตามที่ใช้กันทั่วไป

ก. ประเทศไทย

ในทำนองเดียวกันประเทศไทยอาจแยกเป็นบริเวณวัฒนธรรม คือ

- (1) ภาคเหนือ
- (2) ภาคอีสาน
- (3) ภาคกลาง
- (4) ภาคตะวันออก
- (5) ภาคตะวันตก
- (6) ภาคใต้

15.6 บริเวณวัฒนธรรมที่ย่อลงไปอีก

ภายในบริเวณวัฒนธรรมที่เป็นภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยอาจแยกย่อยออกไปอีก เช่น

- ก. ภาคกลางมีบริเวณวัฒนธรรมของคนอุยกุย คนครับปูน คนลพบุรี คนนคร

สรุป เป็นดัง

ข. ภาคใต้มีบริเวณวัฒนธรรมของคนสองชาติ คนปัตตานี คนตรัง เป็นต้น

16. โครงสร้างของวัฒนธรรม²⁷

วัฒนธรรมในความหมายที่กว้างที่สุดประกอบด้วยหน่วยๆ ๆ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ “หน่วยเล็กที่สุด” “cultural trait” กับ “หน่วยที่สัมบูรณ์” “culture complex”

16.1 “หน่วยเล็กที่สุด”

หน่วยเล็กที่สุด คือ พฤติกรรมอันเกิดจากการเรียนรู้หรือผลผลิตทางวัฒนธรรมย้อยที่สุด จนเชื่อว่าแยกให้เล็กลงกว่านี้โดยมีลักษณะแบบเดิมไม่ได้ ตัวอย่างของ “หน่วยที่เล็กที่สุด” ในวัฒนธรรมทางวัฒนธรรมได้แก่ ตะปู ไขควง ดินสอ ผ้าเช็ดหน้า

ตัวอย่างในวัฒนธรรมทางวัฒนธรรม (non-material culture) คือ การซับมือ การขับรถทางชัย มือในประเทศไทย การเคารพงดงาม แต่ละวัฒนธรรมมี “หน่วยเล็กที่สุด” เป็นพัน ๆ ชนิด

16.2 “หน่วยที่สัมบูรณ์” ได้แก่ การรวมกลุ่มหรือการรวมเป็นชุดของหน่วยย่อย ที่สุดที่เกี่ยวพันกัน

ตัวอย่างคือ การเดินรำ ซึ่งต้องมีจังหวะ มีดนตรี มีท่าเดิน ต่าง ๆ กัน และมีความหมาย เชิงนัยทางการด้วย อนึ่งอาจยกอีกตัวอย่างหนึ่ง คือ การสวดมนต์ การเข้าในศาสนาริพีพอ สมควร ฯลฯ

16.3 หน่วยที่สัมบูรณ์ จัดว่าเป็นกีกกลางระหว่างหน่วยย่อยสุดกับสภาพแห่งการ เป็น “สถาบัน” (institution) “สถาบัน” ประกอบด้วย หน่วยที่สัมบูรณ์หลาย ๆ หน่วย จน กลายเป็นสถาบันครอบครัว (ประกอบด้วยหน่วยที่สัมบูรณ์ เช่น การหมั้น การจดทะเบียน สมรส การเลี้ยงบุตร เป็นต้น) หรือสถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง เป็นต้น

17. ความ “เนื้อຍ” หรือ “ความล้า” ทางวัฒนธรรม (culture lag)

วัฒนธรรมไม่ว่าจะอยู่ในบริเวณใดและไม่ว่าจะเป็นสมัยใดย่อมมีลักษณะแห่งการไม่ หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

แต่อัตราการเปลี่ยนแปลงไม่เท่ากัน ดังนั้นจึงเกิดองค์มติหรือสังกัดแห่ง “ความเนื้อຍ” ของวัฒนธรรม สำหรับภาษาอังกฤษที่ใช้นั้นบางครั้งใช้ว่า “cultural lag”

17.1 คำนิยาม : ความเนื้อຍทางวัฒนธรรม ได้แก่ “การที่การเปลี่ยนแปลงของส่วนหนึ่ง ของกลุ่มวัฒนธรรมชุดเดียวกัน มีอัตราช้ากว่าส่วนอื่น ๆ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไปไม่พร้อมกัน และก่อให้เกิดการไม่เข้าใจกัน”

²⁷Horton and Hunt, op. cit., p. 81.

สำหรับผู้บัญญัติศัพท์ “ความล้าหรือความเฉื่อยทางวัฒนธรรม” ได้แก่ นักวิชาการอเมริกันชื่อวิลเลียม อ็อกเบิร์น (William F. Ogburn) อ็อกเบิร์นให้คำนิยามไว้ “ความเฉื่อยทางวัฒนธรรม” ได้แก่ “ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่จนเกินเลยเวลาที่เป็นประโยชน์ได้, โดยล้าหลังหรือตามไม่ทันวัฒนธรรมส่วนอื่น ๆ ซึ่งแต่ก่อนนี้เคยเกี่ยวข้องและกัน” (“One aspect of culture persists beyond its period of usefulness, lagging behind other elements of culture with which it was originally associated.”)

17.2 ความเฉื่อยทางวัฒนธรรม 2 ประเภท

ความเฉื่อยทางวัฒนธรรมอาจแยกออกเป็นสองสังกัดจะได้แก่ ๆ ดังนี้ :

ก. อัตราการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันระหว่างวัฒนธรรมทางวัตถุ (material culture)

ด้วยกัน คือ เปรียบเทียบระหว่างวัฒนธรรมของวัตถุอย่างน้อยสองอย่าง ดังต่อไปนี้

- (1) รอยนต์ (วัตถุธรรม) มีเพิ่มมากขึ้น ในอัตราที่สูงกว่าเนื้อที่ถนน (วัตถุธรรม)
- (2) กระสุนปืนสามารถผลิตได้เร็วกว่าตัวปืน
- (3) ข่าวจากโทรศัพท์ยอมเร็วกว่าข่าวจากจดหมาย

ข. อัตราการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันระหว่างวัฒนธรรมทางวัตถุกับวัตถุ

เท่าที่มีการใช้ศัพท์ความล้าของวัฒนธรรมมักนิยมใช้ในความหมายนี้เป็นส่วนใหญ่ ด้วยอย่างของอัตราการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เท่ากันของวัฒนธรรมทางวัตถุกับวัฒนธรรมทางอัตรา มีดังนี้

- (1) ถนน (วัตถุธรรม) ซึ่งสร้างไว้สำหรับการจราจรแบบเก่า เช่น เกวียนสัญจารไปมา แต่ปัจจุบันมีรอยนต์ รถบรรทุก รถอื่น ๆ (วัฒนธรรมทางวัตถุ) รวมใช้ด้วย จึงเกิดการติดขัดไม่สะดวก และมีปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น การเกิดอุบัติเหตุ เป็นต้น
- (2) ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ที่อยู่อาศัยและโรงเรียนไม่เพียงพอ²⁸
- (3) เครื่องจักรตั้งใหม่ (วัตถุธรรม) หันสมัยยิ่งขึ้นแต่กฎหมาย (อัตราธรรม) ควบคุมการทำลายป่าเกิดขึ้นช้า
- (4) ใจกรรมวิธีใหม่ ๆ แต่วิธีการปราบยังล้าหลังตามไม่ค่อยจะทัน

17.3 ปัญหาความผุ่งยากอันเกิดขึ้น เพราะความเฉื่อยทางวัฒนธรรม

ความเฉื่อยทางวัฒนธรรมทำให้เกิดผลในทางลบหรือในทางที่ไม่น่าพอใจบางประการ ด้วยอย่าง ได้แก่

²⁸Biesanz, op. cit., p. 69.

ก. การใช้เครื่องจักร เครื่องยนต์กษา (วัฒธรรมทางวัตถุ) มีมากขึ้น แต่ก็หมาย (อวัตถุธรรม) ที่ควบคุมเรื่องการจ่ายค่าชดเชยคนงานเมื่อได้รับบาดเจ็บ เพราะอุบัติเหตุจากเครื่องจักร ออกมาล่าช้าไม่ทันกับเหตุการณ์

ข. การสื่อสารหรือการผลิตอาวุธ (วัตถุธรรม) "ได้เปลี่ยนแปลงไปเรื่วมาก ในขณะที่ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (อวัตถุธรรม) เปลี่ยนซึมagoไม่ทันกับเหตุการณ์ (จึงมักทำให้เกิดสงครามหรือการชัดแย้งรุนแรงเป็นภัยต่อคนจำนวนมาก)

ค. ระบบโรงงาน (วัตถุธรรม) "ได้ทำให้คนต้องทำงานนอกบ้าน (อวัตถุธรรม)มากขึ้น (ผิดกับสมัยก่อน) และมีส่วนที่ทำให้เกิดปัญหาทางด้านครอบครัว

จ. เมื่อมีรอยนต์ (วัตถุธรรม) เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ตามมาซึ้ง เช่น

(1) การปรับปรุงรถไฟ

(2) ระบบการปราบปรามอาชญากรรม (โน้มยรอยนต์)

(3) ระบบศีลธรรม จรรยาต่าง ๆ (เช่นมีกฎหมายบังคับให้มีการช่วยเหลือคนที่ถูกรอยนต์ชน เป็นต้น

17.4 ข้อสังเกต

ก. โดยปกติมักเชื่อกันว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุธรรมเกิดขึ้นก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงทางอวัตถุธรรม แต่มีหลายกรณีที่ไม่ได้เป็นเช่นนั้น กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงทางอวัตถุอาจเกิดขึ้นก่อนก็ได้ เช่น

ตัวอย่าง คือ

(1) การต่อต้านสังคม (อวัตถุธรรม) อาจทำให้การผลิตอาวุธ (วัตถุธรรม) น้อยลง

(2) การเชื่อคำสั่งสอนศาสนา (อวัตถุธรรม) ว่าแก้วโป่งข้ามมือアナภาพทางแคสต์ คลาดทำให้การบุดแท้ (วัตถุธรรม) ชนิดนี้ในปลายปี พ.ศ. 2513 ในแบบจังหวัดลำปางและลำพูน เจริญรวดเร็วมาก และหินเขียวแก้วอนุมาณ ในปี พ.ศ. 2530 ณ จังหวัดบุรีรัมย์

(3) อนึ่ง มักเชื่อกันว่าหากสามารถปรับให้มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒธรรมที่เกี่ยวข้องกันให้สมดุลกันจะทำให้เกิดปัญหาน้อยลงแต่ไม่จริงเสมอไป²⁹ บางครั้งต้องรอเวลาให้การเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามครรลองเสียก่อน ตัวอย่าง "ได้แก่ การที่เมื่อมีการสร้างถนนใหม่ขึ้นมา

²⁹Broom and Selznick, op. cit., p. 76

ก็จะต้องกำหนดค่าจราจรขึ้นมา หรือ เมื่อรถแท็กซี่เกิดขึ้นและรับบังคับให้ติดมิเตอร์ (Taxi meter) กำหนดค่าโดยสารอาจไม่ได้ผลก็ได้

18. สรุป

เรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมมีมากมหาศาล และจำเป็นต้องทำความเข้าใจให้แจ่มชัด เพราะเป็นสาระสำคัญยิ่งทั้งทางสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา

ดังเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า “สังคม” และ “วัฒนธรรม” เป็นเสมือนสองด้านของเหรียญภาษาปัณฑันเดียวกัน การเป็น “สังคม” คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการเข้าใจวัฒนธรรม คือ ผลิตผลหรือพฤติกรรมและสิ่งที่เกิดขึ้นโดยมนุษย์จัดได้ว่าเป็นหัวใจของสังคม-วิทยา มนุษยวิทยา

อนึ่ง ในยุคที่เพื่องทางพุทธิกรรมศาสตร์ จะพบว่ามีการขยายขอบเขตแห่งการใช้ศพที่ “วัฒนธรรม” มา ก ตัวอย่าง คือ ศพที่ “วัฒนธรรมทางการเมือง”³⁰ (political culture) ซึ่งหมายถึง ความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ และความรู้สึกของ การเมือง คือ ที่มีผู้นำทางการเมือง สังคม การเมือง รูปแบบการเมือง ฯลฯ

contraculture

ปฏิวัฒนธรรม หรือ
วัฒนธรรมต่อต้าน

ในสังคมเชิงซ้อน (complex society) การจัดระเบียบ

ทางบรรทัดฐานของกลุ่มย่อยของสมาชิกจะมีลักษณะที่ไม่ลงรอยกับบรรทัดฐานของสังคมใหญ่ ผู้บัญญัติศพที่นี้คือ ยิงเกอร์ (Yinger) หมายถึง ในสังคมใหญ่ หรือ สังคมเชิงซ้อน มีการจัดระเบียบทางบรรทัดฐานอยู่แล้ว ก็มักจะสร้างให้ผู้ที่มีส่วนร่วมทางสังคมบางกลุ่มมีความขัดข้องและความขัดแย้งทางใจ จนกระทั่งไม่ยอมรับค่านิยมทางสังคมใหญ่บางด้าน แตกต่างจากอนุวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรมย่อย (subculture) พวกติดยาเสพติด อิปปี้ หรือ บุปผาชน ที่อว่าเป็นกลุ่มพากวัฒนธรรมต่อต้าน

³⁰ อาจได้ในหนังสือโดยบรรพต วีระศัย. สังคมวิทยาการเมือง. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2528

melting pot doctrine

หลักการผสมผสานทางวัฒนธรรม

เป็นแนวคิด เรื่องการนำเอาวัฒนธรรมจากโลกเก่าไปสู่โลกใหม่ (คือสหรัฐอเมริกา) โดยผู้อพยพรุ่นใหม่นำเข้าไปผสมผสานกัน ทำให้เกิดรูปแบบวัฒนธรรมแบบอเมริกันขึ้น ตรงข้ามกับการรับวัฒนธรรมแต่ฝ่ายเดียว และกับ cultural pluralism

socialization

การอบรมให้เรียนรู้-
ระเบียบสังคม, สังคม-
ประภุต

ในสังคมวิทยา และจิตวิทยาสังคม เป็นกระบวนการ
การที่บุคคลได้เรียนรู้ และเติมใจที่จะมีพฤติกรรมของ
มาตามมาตรฐานของวัฒนธรรมของตน บางที่ก็จะใช้
เหมือนกับคำ การเรียนรู้ (learning) ปกติจึงขึ้นอยู่กับ
ชนิดของการเรียนรู้ตามบทบาท และการยอมรับของ
กลุ่ม ในเศรษฐศาสตร์ใช้คำนี้หมายถึง การเปลี่ยนแปลง
ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของเศรษฐกิจแบบ
โซเชียลลิสม์ สำหรับในมนุษยวิทยา บางที่ใช้คำ
enculturation ซึ่งหมายถึง socialization

symbolic interactionism

การสังสර์ด้วยใช้
สัญลักษณ์

ในจิตวิทยาสังคมเน้นหนักทางสังคมวิทยา เป็น.
ทฤษฎีที่ว่าพฤติกรรมของมนุษย์ที่เด่นที่สุด เป็นผลผลิต
จากความจริงที่ว่ามนุษย์เท่านั้นเป็นสัตว์ที่สามารถแสดง
สัญลักษณ์ กล่าวคือ มนุษย์ได้พัฒนาเครื่องหมายต่าง ๆ
จนกลายมาเป็นภาษา และซึ่งต่อมาได้กลายเป็นเครื่องมือ
สำหรับการถ่ายทอดวัฒนธรรม และใช้เครื่องมือนำไป
สู่ความสัมพันธ์ทางสังคม (ในความหมายที่ยังนี้ เมื่อ
ต้องอาศัยความคิดหรือการสนทนากำใช้คำว่า symbolic
interaction) โปรดสังเกตว่าในงานของจอร์จ เฮอร์เบอร์ท
มีด คำว่า social behaviorism จะถูกใช้ในความหมาย
ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า symbolic interactionism